

ป้าตาทักสุตร

สมเด็จพระสังฆราช ปุสสเทวะ วัดราชประดิษฐ
ทรงนิพนธ์

อำมาตย์ตรี พระบริหารนิติเกยตร์ (ชั้น ธรรมสโรช)

พิมพ์ในงานปลงศพสนองคุณ

นายสุริยาอูธ (นวม ธรรมสโรช) ผู้เป็นปู่

แต่นายเด็ก ธรรมสโรช ผู้เป็นบิดา

เมื่อบัดนี้ พ.ศ. ๒๔๖๘

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ศรีหงส์

४. म. नं. ३

ปาดาทิกุลตร

สมเด็จพระสังฆราช ปุสสเทวะ วัตรราชประดิษฐ

ทรงนิพนธ์

อำมาตย์ตรี พระบริหรณัติเกษตร์ (ชน ธรรมสโรช)

พิมพ์ในงานปลงศพสนองคุณ

นายสุริยาคุณ (นวม ธรรมสโรช) ผู้เป็นบิดา

แด่นายเด็ก ธรรมสโรช ผู้เป็นบิดา

เมื่อปีฉลู พ.ศ. ๒๔๖๘

พิมพ์ที่โรงพิมพ์ศรีหงส์

คำนำ

หอพระสมุดวชิรญาณสำหรับพระนคร ได้รวบรวมบันทึก
พระธรรมเทศนา ของสมเด็จพระสังฆราช ปุสสเทวะ วัดราช
ประดิษฐ ไว้เป็นหนังสือชุดพิเศษชุดหนึ่ง ด้วยสมเด็จพระ
สังฆราช พระองค์นี้ ทรงความรู้ แดกฉานใน พระไตรปิฎก
แลปฏิบัติภาวนาในการแสดงธรรมเทศนา หาผู้เสมอได้
ยาก นอกจากปฏิบัติภาวนาในทางธรรมเทศนาวิธี ยังมี
ผู้นิยมนับถือในทางวรรณคดีอีกส่วนหนึ่งด้วย หอพระสมุดฯ
มีความมุ่งหมายจะพิมพ์ให้สิ้นเชิงที่จะหาฉบับได้ มีผู้ศรัทธา
รับพิมพ์ไปแล้วโดยลำดับ

บัดนี้ อำมาตย์ตรี พระบริหานินิเทศ (ชน ธรรม
สโรช) ปรรณการปลงศพสนองคุณนายสุริยาวัธ (นวม ธรรม
สโรช) ผู้เป็นปู่ แลนายเล็ก ธรรมสโรช ผู้เป็นบิดา
ใคร่พิมพ์ หนังสือ เป็นของถวาย แด่เจ้าแจกเนื่องในการกุศล
ทักษิณานุประทานนั้น จึงมาแจ้งความที่หอพระสมุดวชิรญาณ
สำหรับพระนคร ขอให้กรรมการ ช่วยเลือกหนังสือให้
ข้าพเจ้าจึงเลือกพระธรรมเทศนาปาสาติกสูตร พระนิพนธ์
ของสมเด็จพระสังฆราช วัดราช ประดิษฐ์ ให้ พระ บริหาน นิ
เทศพิมพ์ในสมุดเล่มนี้

๒

ปาสาทิกสูตรนี้อยู่ในลำดับที่ ๖ แห่งพินนิกายปาฏิก-
วรรค เป็นพุทธภาษิตซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงแสดง

- ความต่าง แห่งลัทธิ ของศาสนา ที่มั่นคงแล ลัทธิของ ศาสนาที่
เสื่อมเร็ว ในภายหลังทรงพรรณนาธรรมที่ให้พระศาสนาตั้ง
อยู่นาน เมื่ออ่านด้วยความพิจารณาแล้วคงจะเห็นสมใน
กิจการบางอย่างคู่เคียงกัน .

พินนาลพินี อุปนายก

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๑๕ มีนาคม พระพุทธศักราช ๒๔๖๘

ปาสาติกสูตร

นมตถุ สุตตสฺส

เอวมุเม สกฺ อกํ สมยํ ภควา สกฺเขสุ วิหริ
เวทญฺญา นาม สกฺญา เตสํ อมฺพณํ ปาสาเท ฯ เตน
โฆ ปน สมเยน นิคฺคฺโข นฏฺฏปฺโต ปาวายํ
อฏฺฐนา กาลกโต โทติ ฯ

บัดนี้จะได้รับพระราชทานถวายวิสัชนาในปาสาติกสูตร
คำรบ ๖ มีเนื้อความเบื้องต้นเป็นนิทานว่า เอกํ
สมยํ สมัยครั้งหนึ่ง พระผู้ทรงพระภาคเสด็จอยู่ใน
ปราสาท ณะอัมพวันป่าไม้มะม่วง ของเวทัญญสัถย
ทั้งหลายณะสักกชนบท

ถวายเนื้อความในพระธรรมกถาว่า สัถยทั้งหลายขอ
ว่าเทวทัญญนี้ เป็นสัถยเหล่าศึกษาหัดปรีศศิลปศาสตรชั้น
เป็นผู้รู้วิธีในสรณชัตเจน จึงได้ทำปราสาทรื้อนขึ้นอัน
ยาวในอัมพวันแห่งตน ด้วยหวังไว้สำหรับฝึกสอนชักซ้อม

ศิลปศาสตร์ธนู ตตถ วิหริ พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จ
ประทับอาศรัยในปราสาทขาวแห่งเวทัญญุสัถยนั้น

ถวายเนื้อความต่ออนุสนธิในพระบาทว่า เตน โข
ปน สมเชน ครั้งนั้นนิครณฐนาฏบุตรศาสดาจารย์กระทำ
กาลกิริยาลงใหม่ ๆ ณะเมืองปาวา เมื่อนิครณฐนาฏบุตร
ถึงแก่มรณะแล้ว นิครณฐทั้งหลายซึ่งเป็นศิษย์แห่งศาสดา
นาฏบุตรนั้น ก็แตกกันออกเป็นสองฝ่าย บังเกิดหมาย
หมิ่นทะเลาะวิวาทกล่าวต่างไม่ต้องการ เสียบแทงซึ่งกันแล
กันด้วยศัสตราวุธคือปากว่า ท่านไม่รู้ ทัวถึงซึ่งธรรมแลวินัย
เราเป็นผู้ ทัวถึงธรรมวินัย ไฉนท่านจะรู้ ธรรมแลวินัย
ท่านปฏิบัติผิด เราปฏิบัติชอบ คำของเราชอบด้วย
ประโยชน์ คำของท่านไม่ประกอบด้วยประโยชน์ คำที่
ควรกล่าวก่อน ท่านมากล่าวเสียภายหลัง คำที่จะพึง
กล่าวภายหลัง ท่านกลับมากล่าวเสียก่อน การซึ่งท่านสั่งสม
ทำให้คล่องแคล่วชำนาญด้วยสอเสพย์มานาน การนั้น
เมื่อมาถึงวาทของเรา ก็ว่าสอเสพด้วยวาทของเรา ก็
เป็นการพิปริตไปเสียสิ้น วาโทษถ้อยคำเรายกขึ้นแต่
ท่านแล้ว • นิกคหิโตสิ ตัวท่านเราข่มขี้เสียแล้ว ถ้า
ท่านยังพ้ออยู่อาจอยู่ ก็จงปล่อยให้พ้นวาโทษที่เรา
ยกขึ้นแต่ท่าน วโร เขว โก มณฺเฑ ทะเลาะวิวาทเกี่ยว

ปาสาทิกสูตร

๓

ข้อที่เกิตขึ้น ในหมู่ นิกครณฐผู้สาวกของนิกครณฐนาฏบุตรนั้น
เป็นไปประหนึ่งพินาศฆ่าซึ่งกันแลกันฉนั้น เหล่าสาวก
แห่งนิกครณฐนาฏบุตรที่เป็นคฤหัสถ์นั่งผ้าขาว กิเบอ
หน่ายสิ้น ความรัก โกร ในพวก นิกครณฐอันเตวาสิกนาฏบุตรนิ-
ครณฐนั้น คือสาวกทั้งหลายกลับใจจากการเคารพนับถือ
ไม่อภิวัตไหว่นบนอบน้อม ไม่ทำสักการต้อนรับ และ
ไม่ให้บิณฑบาต แต่นิกครณฐสาวกเหมือนแต่ก่อนมา และ
เกิดวิวาทในหมู่ นิกครณฐอันเป็นบรรพชิตสาวก แลว่าวราณ
แห่งสาวกที่เป็นคฤหัสถ์ เพราะธรรมวินัยนั้นศาสดาผู้
ต้นลัทธิกล่าวไม่ชอบไม่เป็นนิยยานิก แลไม่เป็นไปเพื่อ
จะระงับกิเลส อันผู้สอนใช้ผู้ตรัส ชอบเองสั่งสอน แล
มีสติที่พึงแตกทำลายแล้ว จึงบังเกิดพิบัติอาภูล ทัว
ทั้งสาวกบริษัทมณฑล

ในคัมภีร์อรรถกถามีคำใจที่ยกกล่าวว่า นิกครณฐนาฏ-
บุตรนอศรัยอยู่ในเมืองนาพันทา หาไม่ฤา เหตุไฉน
จึงไปทำกาลกิริยา ในปาวานครเล่า

แก้วา โส กิร ดังได้ฟังมา นิกครณฐนาฏบุตรได้
ฟังพระพุทธคุณ ที่คบหาคือว่าอุปาลัมภ์จิตต์จริยธรรมตรัส
แล้วกล่าวให้ฟัง ๑๐ พระคาถา สรรกโลกहितอันร้อนออก
จากอุทรประเทศ สาวกทั้งหลายจึงพานิกครณฐนาฏบุตรอัน

ไม่สบายเพราะเหตุสำรอกโลหิตนั้นย้ายสถาน ไปยังปาวนคร
 นิครณฐนาฏบุตรจึงกระทำกาลกิริยาในปาวนครนั้น กาล
 กุมมาโน จ และเมื่อนิครณฐนาฏบุตรกระทำกาลกิริยานั้น
 จึงคิดว่า ลัทธิของเรา^{นี้} ไม่เป็นธรรมที่จะนำสัตว์ทั้งหลาย ออก
 จากทุกข์ปราศจากแก่นสาร เราเป็นคนถึงแต่ความพินาศ
 ก่อนแล้ว บริษัทชนอันเศษที่ปฏิบัติตามลัทธิเล่า อย่าเป็น
 คนมือบายเป็นที่ไปในเบื้องหน้าเลย ถ้าเราจะกล่าวว่า
 ลัทธิธรรมคำสอนของเราไม่เป็นนียยานิกธรรม สาวก
 ทั้งหลายก็จะไม่เชื่อ อย่างนั้นเลย เราจะผ่อนผันพอ
 เป็นอุบาย แยกย้ายให้เรื่องลัทธิต่าง ๆ แม้แต่สองคน
 ไม่ให้ร่วมเป็นอย่างเดียวกันเข้าได้ เมื่อเราล่วงไปแล้ว
 อันเตวาสกีสืบยบวิวารเหล่านั้น จักวิวาทกัน พระบรม
 ศาสดาอาสรัยความวิวาทนั้นเป็นอุบัติเหตุ พระองค์ ได้
 ตรัสเทศนาธรรมกลาอย่างหนึ่ง สาวกของเรา^{นี้} ปวงนั้นจึง
 จะรู้ จักคุณพระพุทธศาสนาว่าประเสริฐ ในลำดับนั้นอัน-
 เตวาสก คนหนึ่งเข้าไป ขอร้อง อาริย ประมาณ แก่นสาร ใน
 ธรรมลัทธิว่า คุณะ ทุพฺพลา กาลนทานก็เป็นคนถอย
 กำถ่วงแล้ว ท่านจงบอกแก่นสารในลัทธิธรรม^{นี้} แต่ข้าพเจ้า
 จะได้เป็นอาริยประมาณกำหนดนับไว้ว่าเป็นโอวาทของอาจารย์
 นิครณฐนาฏบุตรจึงแสดงอาริยมุฏฐิธรรมว่า ดูกุระอา-

ปาสาทิกสูตร

๕

วุโส เมื่อเราล่วงไปแล้ว ท่านพึงเรียนสัสสตทิฏฐิ อัน-
เตวาสิกคนอื่นเข้าไป โกลันนิครณฐนาฏบุตรก็ให้อันเตวาสิกผู้
นั้นเรียนอุจเจตทิฏฐิ กระทำจนทั้งสองข้างนั้น ไม่ให้
มีลัทธิเดียวกัน แล้วก็ยังอันเตวาสิกเป็นอันมากให้เรียน
ลัทธิต่าง ๆ กัน เป็น ๒ ฝ่ายอย่างนี้ นิครณฐนาฏบุตรได้
ประกอบด้วยอุบายชักย้ายสอนสาวกนั้นแล้ว จึงกระทำกาล
กิริยาต่อภายหลัง อันเตวาสิกทั้งหลายนั้นกระทำสรีริก
อาจารย์แล้ว มาประชุมพร้อมกันไต่ถามลัทธิธรรมแต่กัน
แลกกันว่า ดกรท่านทั้งหลายผู้มีอายุ อาจารย์สอนธรรมอันมี
แก่นสารไว้ให้แต่ใคร อันเตวาสิกคนหนึ่งลุกขึ้นแล้ว
กล่าวว่า อาจารย์สอนธรรมอันมีแก่นสารให้แต่เรา ฯ
อาจารย์สอนธรรมอันมีแก่นสารให้แต่ท่านนั้น คือลัทธิธรรม
อย่างไร ฯ อาจารย์สอนลัทธิธรรมมีแก่นสารให้เรานั้น คือ
สัสสตทิฏฐิ ฯ อันเตวาสิกผู้อื่นจึงห้ามอันเตวาสิกนั้นแล้ว
กล่าวว่า อาจารย์แสดงธรรมอันมีแก่นสารไว้ให้แต่เรา
อันเตวาสิกทั้งปวงนั้นก่อความสงสัยวิวาทกันให้เจริญว่า อา-
จารย์สอนธรรมอันมีแก่นสารแต่เรา เราเป็นอันเตวาสิก
ผู้ใหญ่ ต่อกันบริภาษกันต่อกันด้วยมือเท้าเป็นต้น เป็นไป
อย่างนั้นแล้วแต่สัก ๒ คนก็ไม่ไปด้วยทางเดียวกัน หลีก
ไปในทิศต่าง ๆ ในกาลนั้นจุนทสมณุตเทศ อยู่จำ

พระราชาใกล้บ้านนคร ครั้นพิจารณาแล้ว บ้านสามคาม
แลพระอนนทเถรอยู่ในสถานที่ใด พระผู้เป็นเจ้าของเจ้าก็ไปใน
สถานนั้น ครั้นถึงแล้วนมัสการพระอนนทเถรเจ้านั่งอยู่
ในที่ควรข้างหนึ่ง

มี^๕เนอความในพระอรรถกถา มีคำปุจฉาถามว่า เหตุไร
พระจุนทสมณุตเทศ จึงเข้าไปยังสำนักพระอนนทเถรเจ้า

มีคำวิสัชนาว่า นาฏปุตุเต กิร กาลกเต ดังได้
ฟังมาเมื่อนิครณฐนาฏบุตรกระทำกาลกิริยาแล้ว มนุษย์
ทั้งหลายในชมพูทวีปก็บอกกล่าวเล่าลือกันไปในที่นั้น ๆ ว่า
นิครณฐนาฏบุตร ปรากฏว่า เป็น ศาสตรา คนหนึ่งกระทำมรณะ
แล้ว พวกสาวกบังเกิดวิวาทกันอย่างนี้ ๆ อนึ่งพระสมณ-
โคดม ก็ปรากฏในชมพูทวีปประหนึ่งพระจันทร์พระอาทิตย์
สว่างทั้งหลายของพระสมณโคดมนั้น ก็ปรากฏไปในชมพูทวีป
เมื่อพระสมณโคดมปรินิพพานแล้ว พระสาวกทั้งหลายนั้น
จะวิวาทกันเหมือนอย่างนี้หรือ จุนทสมณุตเทศได้ฟัง
คำกล่าวดังนั้นจึงคิดว่า เราจะถือเอาคำนี้ไปกราบทูลพระ
ทศพล พระองค์จะได้ทำคำอันนี้ให้เป็นอุมัตติเหตุ จัก
ตรัสเทศนาธรรมอันหนึ่ง จุนทสมณุตเทศคิดอย่างนี้แล้ว
จึงออกจากวิหารที่อยู่แห่งตน ไปยังสำนักพระอนนทที่อัน
อยู่ ณ บ้านสามคามนั้น แลบ้านที่พระอนนทอาศัยอยู่นั้น

ปาสาทิกสูตร

๓

เพราะเหตุ ไสมกัณฐกษัตริย์เข้าเปลือก มีสีอันเหลืองมียู่มาก
แน่นหนา จึงมีนามชื่อว่าสามคาม แลข้อซึ่งจุนทสมณเท-
เทศหามายังสำนักแห่งพระผู้ ทรงพระภาคโดยตรงไม่ พระ
อานนทเถร เจ้าผู้ มี อายุ ซึ่ง เป็น พระอุปัชฌาย ของ ตนอยู่ใน
สถานที่ใด ก็ไปในสถานที่นั้นนั้น

พระอรรถกถาจารย์เจ้าแสดงเหตุว่า พุทธกาลเถ กิร
ดังได้ฟังมา กาลเมื่อองค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้ายังทรงอยู่
พระสารีบุตรเถรเจ้า แล พระอานนทเถรเจ้าทั้งสอง พระองค์ น
ย่อมนับถือกัน พระสารีบุตรเถรเจ้านับถือพระอานนทว่า
เป็นผู้อุปัชฌายแต่พระบรมศาสดา ควรที่พระผู้ เป็นเจ้า
สารีบุตรพึงกระทำ พระอานนทเถรเจ้านับถือพระสารีบุตร
ว่าเป็นพระสาวกเลิศกว่าพระสาวกทั้งหลาย แห่งพระผู้
มีพระภาคเจ้า พระอานนทเถรเจ้าให้กุลทหารทั้งหลาย
บรรพชาแล้ว ก็ให้ถืออุปัชฌายในสำนักพระสารีบุตรเถร
เจ้า พระสารีบุตรเถรเจ้าก็กระทำเหมือนอย่างนั้น พระ
อานนทเถรเจ้าย่อมให้บาตรให้จิวรของตน ยังกุลทหารให้
บรรพชาแล้ว ให้ถืออุปัชฌายด้วยประการอย่างนั้น บวช
กุลบุตรให้เป็นภิกษุถึงห้าร้อยรูป อนึ่งพระอานนทเถรผู้
มี อายุ ได้ปริกขารภณจิวรเป็นต้นอันอุดมแล้ว ก็ย่อม
ถวายแด่พระสารีบุตรเถรเจ้า เอโก กิร พราหมโณ ดัง

ได้ฟังมา พราหมณ์ผู้หนึ่งคิดว่า การที่จะบูชาแต่พระพุทธรัตนแล พระสังฆรัตนก็ย่อมปรากฏ แต่การที่จะบูชาพระธรรมรัตน จะได้อย่างไร พราหมณ์ผู้นั้นคิดอย่างนั้นแล้ว จึงเข้าไปยังสำนักพระผู้ทรงพระภาคทูลถามเหตุดังนี้ พระผู้ทรงพระภาคจึงตรัสว่า ถ้าท่านปรารถนาจะบูชาพระธรรมรัตน ท่านจงบูชาภิกษุรูปหนึ่งที่เป็นพหูสูต ฯ ข้าแต่พระผู้ทรงพระภาค พระองค์จงบอกพระภิกษุที่เป็นพหูสูต แต่ข้าพระองค์ ฯ จึงตรัสว่า ดูกรพราหมณ์ ท่านจงถามพระภิกษุทั้งหลายเถิด ฯ พราหมณ์ผู้นั้นจึงไปได้ถาม ทราบเ็นความว่า พระอานนทเถระเจ้าเป็นพหูสูต แล้วบูชาพระอานนทด้วยไตรจีวรราคาพันกหาปณะ พระอานนทเถระรับไตรจีวรนั้นแล้วจึงเข้าไปใกล้พระผู้ทรงพระภาค พระองค์จึงตรัสถามว่า อานนทได้ ไตรจีวรมาแต่ที่ไหน พระอานนทกราบทูลว่า ไตรจีวรนี้พราหมณ์ผู้หนึ่งถวาย ข้าพระองค์ปรารถนาจะบูชาพระสารีบุตรผู้มีอายุ ฯ จึงตรัสว่า ดูกรอานนท ท่านจงให้เถิด พระอานนทเถระจึงทูลว่า พระสารีบุตรหลักไปแล้วยังจาริก ฯ ดูกรอานนท ในกาลเมื่อสารีบุตรกลับมาจากจาริก ท่านจงให้ ฯ ข้าแต่พระผู้ทรงพระภาค พระองค์ ได้ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามไม่ให้ภิกษุทรงผ้าอติเรกจีวรดังนี้ ดูกรอานนท เมื่อไรสารีบุตรจะกลับมา ฯ ข้า

ปาสาทิกสูตร

๕

แต่พระผู้มีพระภาค โดยประมาณกาลกำหนดอย่างยิ่งเพียง
 ๑๐ วัน พระสารีบุตรนั้นจึงจะกลับมา ฯ พระผู้ทรง
 พระภาคทรงพระอนุญาตให้ภิกษุเก็บอดิเรกจิ๋วไว้สิ้น ๑๐ วัน
 เป็นกำหนด แล้วทรงบัญญัติสิกขาบทนั้นให้เจริญขึ้นด้วย
 อนุบัญญัติ ฯ พระอานนทเถระเจ้านับถือพระสารีบุตรนั้น
 โดยธรรมแลอามิชด้วยประการนั้น ฯ สารีบุตรตถะเถโรปี
 แม้ถึงพระสารีบุตรเถระเจ้า ได้ปรกขารภณฑอันใดอันหนึ่ง
 เป็นที่พึงใจ ก็ย่อมถวายปรกขารภณฑนั้นแด่พระอานนท
 เถระเจ้าเหมือนฉนั้น เพราะเหตุฉนั้นพระสารีบุตรเถระเจ้า จึง
 ให้จุนทสมณทูทเสผู้เป็นน้องของตน เป็นสัทธีวาริกของ
 พระอานนทเถระเจ้า เหตุการณ์นั้นพระโปรถกฏกถาจารย์
 เจ้าจึงกล่าวว่า เยนสส อูปชมาโย อายสมา อานนโท เต
 นุปสงกมิ พระอานนทผู้ เป็นพระอุปัชฌาย์แห่งพระจุนท—
 สมณทูทเสนั้นอยู่ที่ใด จุนทสมณทูทเสก็เข้าไปใกล้
 โดยที่นั้น ดังนี้เป็นอรรถแห่งพระบาทว่า เยนายสมา
 อานนโท เตนุปสงกมิ นั้น พระอรรถกถาจารย์เจ้า
 ท่านพรรณนาว่า ตํ ภิกขุ ออุปสมปณฺณกาเล ภิกษุ
 ทั้งหลายได้ร้องเรียกจุนทนั้นว่า จุนโท สมณทูทเส ดังนี้
 เมื่อจุนทนั้นยังอุปสมบันอยู่ เถรกาเถปี แม้ถึง
 เมื่อเป็นเถระแล้ว ก็ได้ร้องเรียกคงอยู่ว่า จุนโท สมณทู-

เทโส ดังนี้ ฯ

ถวายเนื้อความในพระบาท เอกมุนี นิสินโน โข
เมื่อจุทสมณทูตเทศน์ถึงณะที่ควรส่วนข้างหนึ่งแล้ว จึงเล่า
เนื้อความ ที่ นัครณฐนาฏบุตร กระทำ กาล กิริยา แล้ว และเกิด
วิวาทแต่สาวกบิราร ดังถวายวิสัยนามมาแล้วนั้น ถวาย
พระอานนทเถรเจ้าสนทุกประการ ฯ

ในคัมภีร์อรรถกถากล่าวเหตุในข้อซึ่งจุทสมณทูตเทศไป
แสดงแต่พระอานนทนั้นว่า เอว กิรสฺส อโหสิ ดังได้
สดับมา จุทสมณทูตเทศคิดว่าพระอุปัชฌายของเรา
ปัญญามาก จักกราบทูลถ้อยคำนี้แด่องค์พระผู้มีพระภาค
พระองค์จะได้ตรัสเทศนาธรรมสมควรแต่ถ้อยคำที่กราบ
ทูลนั้น ก็ตัวอย่างแล้วจึงนำเนื้อความนั้นไปเล่าถวาย ฯ

เอว วุตเต เมื่อจุทสมณทูตเทศกล่าวคำดังนี้แล้ว
พระอานนทเถรผู้มีอายุ จึงกล่าวแต่จุทสมณทูตเทศว่า
อดฺธิ โข อิทิ อาวุโส จุท กถาปากตํ ดุจจุทผู้มี
อายุ เรื่องนี้เป็นกถาปากตต้นทุนแห่งถ้อยคำที่จะก่อให้เกิด
เกิดกถา เพื่อจะเฝ้าพระผู้มีพระภาคแล้ว อายามาวุโส
จุท ดุจจุทผู้มีอายุ มาเราทั้งสองจะไปเพื่อว่าจะเห็น
องค์พระผู้ทรงพระภาค พระองค์เสด็จอยู่ในที่ใดเราจะไป
ในที่นั้น ครั้นเราเข้าไปใกล้แล้ว เราจะกราบทูลเนื้อ

ปาสาทิกสูตร

๑๑

ความนี้ แต่พระผู้ทรงพระภาคให้ทรงทราบ ฯ

กถาปาภตนฺติ แลบทว่ากถาปาภตํ พระอรรถกถาจารย์ท่านแสดงอรรถว่า กถา ย. มถํ ต้นทุนเก่ามูลแห่งกถาที่จะได้เจรจาให้กว้างขวางต่อไป แท้จริงของที่เป้นต้นทุนนั้นท่านย่อมกล่าวว่า ปาภตํ เหมือนหนึ่งคำที่มีมาในคาถาจุพกชาดกว่า

อุปฺปนฺนาปิ เมธาวิ ปาภเตน วิกฺขุโณ

สมฺมุจฺจาเปตฺติ อคฺคานํ อณฺโณ อคฺคิวั สนฺธมฺ

บัณฑิตผู้ มีเมธากอบด้วยวิจารณ์ความใคร่ครวญ ย่อมให้ตน ตั้งขึ้น ได้ แม้ด้วยปากดทฺรพฺย ต้นทุน มี ประมาณน้อย ประหนึ่งบุพทลที่ก่อขงเพลิงอันน้อย ให้เพลิงโพล่งสว่างขึ้นได้ด้วยความเพียรณนั้น ดังนี้ ฯ

ข้อซึ่งพระอานนทเถรกล่าวกับพระจุนทว่า ภควนฺตํ ทสฺสนาย เรื่องนี้เป็นต้นทุนแต่งกถาเพื่อจะเห็นจะเฝ้าพระผู้มพระภาคเจ้าดังนี้ มีคำปุจฉาว่าเหตุไฉน สมเด็จพระศาสดานั้น พระผู้เป็นเจ้าอานนทท่านไม่เคยเฝ้าหรือ ท่านจึงกล่าวกับพระจุนทว่า ภควนฺตํ ทสฺสนาย เรื่องนี้เป็นต้นทุนแห่งกถา เพื่อจะเฝ้าพระผู้มพระภาค ดังนี้เล่า ฯ

แก้ว โน น ติฏฺฐปฺพุโพ พระอานนทเถรซึ่งจะ

ไม่เคยเฝ้าสมเด็จพระผู้ทรงพระภาคนั้นหาไม่ อัย หิ อา-
 ยสมา แท้จริงพระผู้เป็นเจ้าอนนทันท่านไปยังที่บำรุง
 ปฏิบัติสมเด็จพระผู้ทรงพระภาค ณเวลากลางวัน ๕ วาร
 ในเวลารাত্রี ๕ วาร วันหนึ่งกินหนึ่ง ๑๘ วารฉัน ก็แต่
 ว่าแม่งถึงท่านจะใคร่ไปวันหนึ่งร้อยหรือพันวารก็ดี ซึ่งท่าน
 จะไปด้วยใช่เหตุนี้ไม่มี ท่านยอมถอยลงคำก็ยกขึ้นเป็น
 บัญหาบทหนึ่ง จึงไปเฝ้าสมเด็จพระโลกนาถเจ้า ก็ใน
 วันนั้นพระอนนทเถรท่านจะใคร่ไปด้วยกถาปาภกตต้นทูนแห่ง
 กถานัน จึงได้กล่าวเหตุแต่จนทสมณทูตเทศน์ว่า ภควนตัม
 ทสสนาย เรืองเป็นต้นทูนแห่งกถา เพื่อจะเฝ้าพระ
 ผู้มีพระภาคดังนี้แล้ว จนทสมณทูตเทศกับพระอนนทเถร
 ก็พร้อมกันไปเฝ้าพระโลกนาถ ถึงพุทธาชีวสวิหาร ถวาย
 อภิวาทนมัสการแล้ว นั่งอยู่ในที่ควรข้างหนึ่ง พระ
 อนนทเถรเจ้าจึงทูลว่า อัย ภนฺเต จุนฺโท สมณทูตเทโส
 ข้าแต่พระผู้ทรงพระภาคจนทสมณทูตเทศน์มาบอกแต่ข้าพระ
 องค์ว่านิครณฐนาฏบุตรกระทำกาลกิริยาแล้ว นิครณฐอัน
 เปนอันเตवासิกแตกกันเป็นสองฝ่ายทะเลาะวิวาทกันนี้ และ
 เนื้อความนั้นจนทสมณทูตเทศได้เล่าถวายพระอนนทแล้วโดย
 พิสดารฉันใด พระอนนทเถรกราบทูลดังนี้ทุกประการ
 เอวํ วุตฺเต เมื่อพระอนนทกราบทูลดังนี้แล้ว สมเด็จพระ

ปาสาทิกสูตร

๑๓

พระผู้ทรงพระภาคจึงตรัสรับเหตุนั้นแล้ว ตรัสเทศนาด้วย
ศาสดาผู้สั่งสอนเป็นต้น มีจุนทสมณทูทเทศนั้นเป็นผู้รับ
เทศนาว่า เกวณฺเฑหํ จุนท โหติ คุกรจุนท ในธรรม
วินัยที่ศาสดาผู้สั่งสอนกล่าวไม่ชอบ เป็นอนิยานิกไม่นำผู้
ปรินิบัติออกไป ให้บรรลุผลพิเศษได้ และไม่เอนไปเพื่อ
รังับกิเลส ใช้ธรรมวินัยที่ท่านผู้อื่นตรัสรู้ชอบเองแสดง
ประกาศแล้ว ย่อมเกิดอาภูลพิบัติแต่บริษัทสาวก อย่าง
ท่านได้รู้ได้เห็นอย่างนั้นแหละมีต้นเดิมมา เพราะธรรม
วินัยคำสั่งสอนสมัยที่ท่านนั้นกล่าวไม่ชอบไม่เป็นแก่นสาร จึง
ให้เกิดวิวาทวาทานแต่สาวกอันเตวาสกปริษัตถน

มีความในพระอรรถกถาว่า พระอานนทเถระเจ้ามิได้
เห็นเจ้าของมุลกถาน จุนทสมณทูทเทศเป็นเจ้าของมุลกถา
รู้ค่าต้นค่ากลางค่าที่สุดมุลกถาน เพราะเหตุอย่างนั้น องค์
พระผู้ทรงพระภาคจึงตรัสเทศนา มีจุนทสมณทูทเทศเป็น
อาลปณ จนจบปาสาทิกสูตร

ลำดับนั้น สมเด็จพระผู้ทรงพระภาค จึงทรงแสดง
ธรรมที่เป็นนิยานิกไม่นำผู้ปรินิบัติตามออกไปได้ เกลเป็น
อนิยานิกไม่นำผู้ปรินิบัติออกไปได้ ทั้งสองอย่างนั้น ให้
ประจักษ์ชัดควรเป็นวิสัยแต่ปัญญาของบัณฑิตบุคคล

ก็และสาสนาคำสั่งสอนที่เป็นนิยานิกนั้น ย่อมปรากฏ

แจ้งชัดก็ด้วยได้เห็นได้รู้ศาสนาที่เป็นอนิยานิกอันไม่มีแก่น
 สาร ตสมา เหตุการณ์ดังนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาค
 เมื่อทรงแสดงซึ่งศาสนาที่เป็นอนิยานิกให้เห็นก่อน จึงตรัส
 แต่จุนทสมณทูตเทศว่า อธิ จุนท สดถา จ โหติ อสมฺมาสม-
 พุทฺโธ ดุจจุนท ศาสตาผู้เป็นต้นลัทธิสั่งสอนสาวก ตน
 ก็ใช้สัมมาสัมพุทธเจ้าตนไม่ได้ตรัสรู้ชอบด้วยตน ธมโม จ
 ทุรภาขาโต ธรรมที่สั่งสอนเล่าผู้กล่าวได้กล่าวไม่ชอบ เป็น
 อนิยานิก ไม่นำผู้ปฏิบัติออกไปได้ แลไม่ไปเพื่อ
 สงบระงับแห่งเครื่องกระวนกระวายจิตต์ เป็นธรรมที่ผู้สั่ง-
 สอนใช้สัมมาสัมพุทธเจ้าประกาศแสดงให้ผู้อื่นรู้ทั่วไป สาว
 โก จ ตสฺมี ธมฺเม น ธมฺมานุธมมปฺปนิปฺปโน สาวกผู้
 พึงโอวาทเล่าหาปฏิบัติ ตามข้อ ปฏิบัติธรรม ของศาสนานั้น
 ไม่ โส เอวมสฺส วจฺนีโย สาวกนั้นควรที่ผู้มีปัญญาจะพึง
 ว่ากล่าวตักเตือนดังนี้ว่า ตสฺส เต อวฺโส ลาภํ เป็นลาภ
 มากของท่านแล้ว ความเป็นมนุษย์ท่านได้ด้วยดีแล้ว ด้วย
 ว่าศาสดาผู้สั่งสอนของท่าน ก็ใช้ผู้ตรัสรู้ชอบด้วยตน ธรรม
 ที่สั่งสอนเล่าก็ทรพล ผู้กล่าวไว้ไม่ชอบ แต่ตัวท่านหา
 ปฏิบัติตามคำสั่งสอนในธรรมนั้นไม่ มาหลักดวงละเสีย
 จากธรรมนั้น ประพฤติอยู่ได้ไซ้ เป็นลาภมากลาภใหญ่
 ของท่านแล้ว ข้างสาวกนั้นควรที่ผู้มีปัญญาจะพึงกล่าวตัก-

เดือนอย่างนี้ อิติ โข จุนท ดูก่อนจุนท ศาสดาผู้สั่งสอน
แลธรรมที่สั่งสอนนั้นก็ล้วนควรดีเถียน แต่สาวกนั้นควร
สรรเสริญ ด้วยประการฉะนี้ โย โข จุนท ดูก่อนจุนท ถ้า
หากผู้ใดแลจะพึงว่ากล่าวสาวกเห็นปานดังนี้ ให้เกิดอัสสา-
หะในธรรมลัทธินั้นว่า ท่านผู้มีอายุจงมาเถิด ธรรมทั้งหลาย
ศาสดาผู้สั่งสอนของท่านได้แสดงได้บัญญัติแต่งตั้งไว้อย่าง-
ใด ท่านผู้มีอายุจงปรณิบัติอย่างนั้นเถิดดังนี้ โย จ สมมาท-
เปติ ผู้ใดมาชักชวน ยลจ สมมาทเปติ ผู้นั้นชักชวน
มาชักชวนผู้ใดให้สมมาทานถือเอามั่น โย จ สมมาทปิโต
ผู้ใดอันผู้อื่นได้ชักชวนแล้ว มาปรณิบัติตามธรรมลัทธิตี
เปณอนิยานิกนั้น สพเพ เต พหิ อปฺปญฺญํ ปสวณฺติ ชน
ทั้งสามคนนั้น ย่อมเสวยกรรมที่ไช้บุญเป็นอันมาก มาก่อ
บาปให้เกิดขึ้นเป็นอันมาก

โดยอรรถกถาธิบายว่า เอตถ หิ อจริโย ในหมู่ชน
ทั้งสามนั้น อาจารย์ผู้ชักชวนย่อมเสวยบาปมาก เพราะ
โทษที่ชักชวน อันเตวาสิกผู้รู้ความชักชวนเล่า ย่อม
เสวยบาปมาก เพราะโทษที่มารับยินดีชักชวนแล้วสมมาทาน
ธรรมลัทธิตักกล่าวไม่ชอบนั้น ผู้ปฏิบัติตามเล่า ย่อมเสวย
บาปมาก เพราะโทษที่มารับปรณิบัติค้ำเฝ้ากายวาจาไปตาม
ลัทธิตักกล่าวไม่ชอบนั้น ชนทั้ง ๓ มีผู้ชักชวนเป็นต้นนั้น

ย่อมเสวยกรรมที่ไช้บุญเป็นอันมาก ก่อบาปให้บังเกิดขึ้น
 เป็นอันมากด้วยโทษแห่งตน ๆ ฉนี้ ตํ กิสุสเหตุ ซึ่งได้
 เสวยบาปมากทุกบุคคลนั้น เพราะอะไรเป็นเหตุเล่า เอเวเห-
 ตํ จุนท โหติ ดูกรจุนท โทษอันนี้เพราะหยังเข้า
 ในกรรมที่ผู้กล่าว ๆ ไว้ไม่ชอบไม่ เป็นนิยานิก อย่างเดียว
 นั้นแลไม่มีมาเพราะเหตุอื่น อธิ ปน จุนท สดธา จ โหติ
 อสมมาสมพุทโธ อนึ่งเล่าดูกรจุนท ศาสดาผู้ ต้นตั้งถัทธิ
 ขันสั่งสอนให้ผู้ ตรีสรุ ชอบด้วยตน ธรรมที่สั่งสอนก็กล่าว
 ไม่ชอบ สาวกผู้ พึงโอวาทก็มาปรนบัติถ้วนในธรรมที่กล่าว
 ไม่ชอบนั้น สาวกนั้นควรที่ผู้ มัญญาจะพึงกล่าวให้รู้ สักตน
 ว่า ท่านมาเสื่อมเสียจากลาภมาก ความเป็นมนุษย์ท่าน
 ได้ไม่ดีแล้ว ด้วยศาสดาผู้ สั่งสอนก็ให้ผู้ ตรีสรุ ชอบด้วย
 ตน ธรรมถัทธิก็กล่าวไม่ชอบ ท่านผู้ สาวกเล่าก็มาปรน
 บัติตามธรรมนั้นอย่างนี้ อิติ จุนท ดูกรจุนท ในสถาน
 ศาสดาแลธรรมแลสาวก ถ้วนควรดีเตียนทั้ง ๓ สถาน ด้วย
 ประการฉนี้ โย โข จุนท ดูกรจุนท ถ้าหากผู้ใดและ
 พึงกล่าวเพิ่มกำลังกะสาวกเห็นปานดังนี้ว่า ท่านผู้ มอายุได้
 ปรนบัติเพื่ออุบายที่ชอบแล้ว จักให้ญาयธรรมที่เป็น
 อุบาย จึงยินดีได้แน่แล้วดังนี้ โย จ ปัสสตี ผู้ใดมา
 สรรเสริญ ยญจ ปัสสตี ผู้สรรเสริญมาสรรเสริญซึ่งผู้ใด

ปาสาทิกสูตร

๑๓

โย จ ปัสสโต ผู้ใดอันบุคคลอื่นสรรเสริญแล้ว วิริย
 อารพทติ มาปรารภเริ่มซึ่งความเพียรยิ่งขึ้นไปกว่าปรกติ
 สพเพ เต ชนทั้งปวงเหล่านั้นย่อมแสวงกรรมอันไม่เป็นบุญ
 เปนอันมาก ก่อให้บาปเป็นอันมากบังเกิดขึ้น ฯ เพราะ
 เหตุหยั่งลงในธรรมที่กล่าวไม่ชอบไม่เป็นนियยานิกนั้น

คำว่า วิริย อารพทติ ปรารภซึ่งความเพียรตั้งขึ้นนั้นพระ
 อรรถกถาจารย์พรรณนาว่า อุตตโน ทุกฺขนิพฺพตฺตํ วิริย
 กโรติ ผู้นั้นมากระทำซึ่งความเพียรอันจะให้ความทุกข์บัง
 เกิดแต่ตน วุตฺตํ เหน็ด สมด้วยพระพุทธานุญาตได้ตรัสไว้ว่า
 ทูราภาเต ภิกฺขเว ธมฺมวินฺเย दुर्गฺกฺษํ ทัฬฺหํ ในธรรม
 วินัยที่ผู้กล่าวไว้ไม่ชอบแล้ว บุคคลผู้ใดมาปรารภความ
 เพียร ผู้นั้นย่อมอยู่เป็นทุกข์ โย กุสฺสโต บุคคลผู้ใด
 เกยจกรัน ผู้นั้นย่อมอยู่เป็นสุข ดังนี้

เอวํ อนินฺยยานิกสํ สทฺเสตฺวา สมเด็จพระผู้ทรง
 พระภาค ทรงแสดงซึ่งศาสนาไม่เป็นนियยานิกโดยวาททั้ง
 สองฉัณแล้ว บัดนี้เมื่อจะทรงแสดงซึ่งศาสนาคำสั่งสอนอัน
 เป็นนियยานิก มีสาระควรจะปรินิบัติตามจึงตรัสว่า อธิ ปน
 จนฺท สตฺถา จ โหติ สมาสมฺพุทฺธो दुर्गฺจฺนํ จะกล่าว
 เนอความพิเศษกว่าวาททั้งสองนั้น ศาสดาผู้ตั้งลัทธิสั่งสอน

ก็เปนสัมมาสัมพุทธเจ้าตรัสธรรมโดยชอบด้วยตน ธรรมโม
จ สวากขาโต ธรรมเล่าสาสดานันได้กล่าวดีแล้วประกาศ
ให้ผู้อื่นรู้ทั่วไปโดยชอบ นิยยานิโก นำผู้ปรนบัติตามออกไป
เพื่อประโยชน์แด่อริยมรรคอริยผล อุปสมสวัตตนิโก เปน
ไปเพื่อจะให้เครื่องร่อนมีราคาเป็นต้นสงบรับได้ สมมาสม-
พุทธปปเลทิตา อันท่านผู้ ตรัส ชอบด้วยตนได้ประกาศ
ให้รู้ทั่วไป ควรเป็นวิสัยแต่บัญญัติตามมนุษย์วิญญูชน
สาวโก จ ตสฺมี ธรรมเม สาวกผู้ฟังโอวาท หาปรนบัติ
ตามธรรมในธรรมที่ชอบนั้นไม่ มาแะเลมิตลงเสียจากธรรม
นั้นแล้วแลประพฤติ โส เอวมสฺส วณฺโณ สาวกผู้นั้น
ควรที่ ผู้มีปัญญา จะฟังว่ากล่าวตักเตือนให้ สังเวชสจจิตต์ว่า
ไม่เป็นลาภมากของท่านแล้ว ชาติมนุสยท่านได้ไม่ดี
เสียแล้ว พระศาสดาก็เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้า ธรรมที่ท่าน
สั่งสอนเล่า ท่านก็ได้กล่าวแล้วชอบ แต่ท่านผู้สาวกหา
ปรนบัติตามธรรมที่ชอบนั้นไม่ ท่านมาประพฤติล่วงเลมิต
แะลงเสียจากธรรมที่ชอบนั้น อิติ โข จุนฺท ดุกรจุนท
ศาสดาผู้สั่งสอนแลธรรมก็ควรสรรเสริญแล้ว แต่สาวก
ควรติเตียนด้วยประการฉนี้ โย โข จุนฺท ดุกรจุนท ถ้า
หากผู้ใดแลจะฟังว่ากล่าวสาวกเห็นปานดังนี้ ให้เกิดอุสสาห
ปรนบัติไปว่า เอตายสฺมา ท่านผู้มีอายุจงมาเถิด ธรรม

ทั้งหลายอันศาสดาของท่านได้แสดงได้บัญญัติแต่งตั้งไว้แล้ว
อย่างใด ท่านจงปรนินิบัติตามไปอย่างนั้นเถิด ดังนี้ โย จ
สมาทเปติ ผู้ใดมาชักชวนให้สมาทานถ้อยหมั้น ยถา จ สมาท-
เปติ ผู้ชักชวนซึ่งผู้ใดให้สมาทานถ้อยหมั้นซึ่งธรรมที่ชอบ
นั้น โย จ สมาทปปีโต ผู้ใดอันท่านได้ชักชวนให้
สมาทานแล้ว แลปรนินิบัติดำเนินกายวาจาใจ เพื่อจะเป็น
อย่างธรรมที่ชอบนั้น สพเพ เต พหุ ปุณฺณ ปสวณฺติ ชน
ทั้งปวงนั้น ย่อมได้เสวยบุญเป็นอันมาก มาก่อบุญให้บัง
เกิดขึ้นเป็นอันมาก

โดยอรรถกถาธิบายว่า อาจารย์ผู้ชักชวนให้ผู้อื่นสมา-
ทานย่อม เสวยบุญ เพราะ คุณ ความชอบ ที่ชักชวนให้ ถ้อยหมั้น
ในธรรมที่ชอบที่ควรประพฤติตาม อันเตวาสิกผู้ได้สมาทาน
ถ้อยหมั้นแล้วเห็นชอบด้วยแล้ว ย่อมเสวยบุญเพราะเหตุ
ที่ได้สมาทานธรรมที่ชอบนั้น ผู้ปรนินิบัติตามย่อมเสวย
บุญเพราะที่ตนได้ปรนินิบัติตามธรรมที่ชอบนั้น ชนทั้ง ๓ ย่อม
เสวยบุญเป็นอันมาก ด้วยประการฉะนี้ ตํ กิสุสเหตุ ซึ่ง
ชนทั้งสามได้เสวยบุญเป็นอันมากนั้น เพราะอะไรเป็นเหตุ
เล่า เอวญฺเฬหํ จุนฺท โหติ ตฺถจฺจุนฺท ซึ่งชนทั้งสาม
ได้ก่อให้บุญเป็นอันมากเกิดขึ้นดังนี้ ก็เพราะตักต้องเข้าไปใน
ธรรมที่ผู้อื่นได้กล่าวไว้ชอบเป็นไป เพื่อรำลึกกิเลสมีรากเป็น
ต้น อธิ ปน จุนฺท สตฺถา จ โหติ สมฺมาสมฺพุทฺโธ อนึ่ง

คุกรจนท ศาสดาผู้สั่งสอนก็เป็นสัมมาสัมพุทธเจ้าด้วย
 ธรรมที่ศาสนานั้น สอนเล็กก็เป็นธรรม ที่ผู้กล่าวได้กล่าวแล้ว
 ชอบ สาวกผู้ฟังโอวาทเล็กก็ได้ปรินิพัตตามธรรมในธรรม
 ที่ชอบนั้นครบทุกอย่าง ย่อมประพฤติสมาทานถือเอาหมั่น
 โดยเคารพ โส เอวมสส วณโย สาวกนั้นควรที่ผู้มี
 ปัญญาจะฟังว่ากล่าวสรรเสริญให้ สมกับอุสสาหะ พากเพียรว่า
 ดสส เต ลาภา เป็นลาภมากของท่านนั้นแล้ว ท่านได้
 อติตภาพเป็นมนุษย์ดีแล้ว ศาสดาผู้สั่งสอนก็เป็นสัมมา
 สัมพุทธเจ้า ตรัสรู้ชอบด้วยตน ควรเป็นผู้สั่งสอนจริง
 ธรรมที่ท่านสั่งสอนแล้ว ศาสดาได้กล่าวชอบแล้ว นำผู้
 ปรินิพัตออกไปให้สิ้นทุกข์ได้จริง ท่านผู้สาวกฟังโอวาท
 เล็ก ก็มาปรินิพัตตามธรรมในธรรมนั้น บริบูรณ์ถ้วน
 ทุกประการ สมาทานถือเอาหมั่นโดยเอื้อเพื่อ ไม่สละมละเสีย
 เป็นลาภมากของท่านแล้ว ท่านได้ชาติมนุษย์ดีแล้ว อิติ โข
 จุนท ในสถานที่ทั้งศาสดาแลธรรมแลสาวกล้วนควรสรร
 เสริญสิ้นทุกอย่างด้วยประการนี้ โข โข จุนท คุกรจนท
 ถ้าหากผู้ใดจะฟังว่ากล่าวสาวกเห็นปานดังนี้ เพิ่มกำลัง
 ให้พากเพียรหมั่นไม่ให้อดอย่ว่า อทฺธายสฺมา ท่านผู้มี
 อายุได้ปรินิพัตในอายุอุบายที่ชอบจริงแล้ว จักให้ญาติ
 ธรรมที่ชอบที่ยินดีได้แน่ ดังนี้ โข จ ปัสสตี ผู้ใดมาสรร

เสริญ ยล จ ปัสสดี ผู้สรรเสริญมาสรรเสริญซึ่งบุคคลผู้
ใด โย จ ปสตุโธ บุคคลผู้ใดอันผู้สรรเสริญได้สรรเสริญ
แล้ว วิริย อารพกติ มาปรารภความเพียรยิ่งกว่าประมาณ
เกินกว่าปรกติที่ประพฤติมาแต่ก่อน สพเพ เต พหุ ปุณณ
ปสวณติ ชนทั้งปวงนั้นย่อมเสวยบุญเป็นอันมาก ก่อสั่ง
สมให้เกิดบุญขึ้นเป็นอันมาก เพราะเหตุมาตกต้องเข้า
ในธรรมที่ชอบที่น่าสัตว์ผู้ปรนินิบัติตามออกไปได้จริง

ก็และคำว่า วิริย อารพกติ ผู้นั้นมาปรารภเริ่มซึ่งความ
เพียร ดังนั้น พระอรรถกถาจารย์เจ้าพรรณนาเนื้อความว่า
อุตตโน สุขนิปฺปาตํ วิริย อารพกติ บุคคลนั้นมาปรารภซึ่งความ
เพียรอันจะให้ความสุขสำเร็จแต่ตน มาเพียรในธรรมที่ชอบ
ที่ควรจะพากเพียร ความเพียรไม่เสื่อมผลไม่เป็นหมัน ความ
สุขในกายจิตตํจักมีมาแต่ผู้นั้นเพราะความเพียร วุตตํ เหตุ
สมด้วย พุทธภาษิต อันพระผู้มีพระภาคได้ตรัสแต่ ภิกษุทั้ง
หลายว่า สุวักขาเต ภิกขเว ธรรมวินเย दुग्गภิกขุทั้ง
หลาย ในธรรมวินัยที่ท่านผู้กล่าวได้กล่าวชอบเป็นอุบาย
จริงแล้ว โย กุสฺสิดิ ผู้ใดมาเกียจคร้านเสีย ผู้นั้น
ย่อมอยู่เป็นทุกข์ โย อารทฺธวิริโย ผู้ใดได้ปรารภ
ความเพียรแล้ว ผู้นั้นย่อมอยู่เป็นสุขได้ความสำราญ
ในจิตตํดังนี้ เมื่อธรรมวินัยนั้นชอบแล้ว สรรพจะสม

บุรณัควรรที่จะสรรเสริญทุกสถาน ด้วยประการฉะนี้

อติ ภควา สมเด็จพระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงแสดงอา-
 นิสงส์ของกัลยาณมิตรผู้ได้ปรินิบัติโดยชอบ ในศาสนาที่เป็น
 นิกายานิก ด้วยประการฉะนี้แล้ว ปุณ เทสนํ วทเชนโต
 เมื่อจะให้เทศนาเจริญต่อไปอีก จึงตรัสว่า อธิ จุนท สตถา
 จ โลเก อุตปาที อรหํ สมมาสมพุทโธ คุกรจุนท
 ศาสดาผู้สั่งสอนเป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้บังเกิด
 แล้วในโลกนี้ ธรรมที่เป็นโอวาทคำสั่งสอนศาสนานั้นได้
 แสดงด้วยดีแล้ว ประกาศไปด้วยดีแล้ว เป็นนิกายานิก
 นำผู้ปรินิบัติออกไปเพื่อความทุกข์ได้โดยชอบ เป็น
 ไปเพื่อจะให้กิเลสมีรากเป็นต้นรังับเสียได้ อันพระศาสดา
 ผู้ตรัสรู้ชอบด้วยตนเองได้ประกาศไปให้ผู้รู้แจ้งประจักษ์
 อวิชฌาปี ตถาปีสส โหนติ สวกา สทฺธมฺเม สวาก
 ทั้งหลายของศาสนานั้น ยังเป็นบุคคลมีได้รู้เนื้อความ
 ในสัทธรรมได้โดยวิเศษ อนึ่งพรหมจรรย์ที่บริบูรณ์เชิง
 เล่า ศาสดานั้นยังมีได้กระทำให้แจ้งแต่สาวกทั้งหลายนั้น
 ศาสดานั้นยังมีได้กระทำให้ตื่น ยังมีได้กระทำด้วยบทที่สำ
 หรับสงเคราะห์ครอบครัว ยังมีได้กระทำให้เป็นพรหมจรรย์
 มีปาฏิหาริย์ พรหมจรรย์นั้นเทพยดาแลมนุษย์ทั้งหลายมิได้
 ประกาศไปเพียงใด พรหมจรรย์นั้นยังประกาศไปไม่ทั่ว

ปาสาทิกสูตร

๒๓

ทั้งเทพยดาแลมนุษย์ทั้งหลายก่อน อถ เนสํ สตุถโน อน-
 ตรธานํ โหติ ที่นั้นความอันตรธานแห่งศาสนานั้นมาขึ้น
 แต่สาวกทั้งหลายนั้น ศาสดานั้นมาอันตรธานล่องลับไปเสีย
 ก่อนด้วยกาลกิริยา เอรูโป โข จุนฺท สตุถา ตฺกรจุนฺท
 ศาสดาเห็นปานดังนี้ กระทำกาลกิริยาแล้ว ให้เกิดความ
 เดือดร้อนในภายหลังแต่สาวกทั้งหลาย เพราะเหตุสาวก
 เหล่านั้นมาเกิดความปริวิตกไปว่า พระศาสดาเป็นอรหันต
 สัมมาสัมพุทธเจ้าได้บังเกิดขึ้นในโลกแล้ว ธรรมเล่าก็เป็น
 นิยานิกชอบจริงควรปรินิพัตตาม เราทั้งหลายผู้สาวก
 ยังมีได้รู้ เนอความในสัทธรรมโดยวิเศษเลย พรหมจรรย์
 ที่บริบูรณ์สิ้นเชิงเล่า พระศาสดาเจ้ายังมีได้กระทำให้แจ้ง
 แต่เราทั้งหลายนั้น ยังมีได้กระทำให้ตน ยังมีได้กระทำ
 ด้วยบทสำหรับสังเคราะห์ครบทุกอย่าง ยังมีได้กระทำให้
 ปาฏิหาริย์ ยังไม่ประกาศไปได้ทั่วทั้งเทพยดาแลมนุษย์เลย
 ก็ควรหรือพระศาสดามาอันตรธานไปเสียจากเราทั้งหลายเล่า
 หมู่สาวกเกิดปริวิตกเดือดร้อนฉนั้น เอรูโป โข จุนฺท สตุถา
 ตฺกรจุนฺท ศาสดาผู้สั่งสอนเห็นปานดังนี้ กระทำกาลกิริยา
 แล้วย่อมให้เกิด ความเดือดร้อน ในกาลภายหลัง แต่สาวกทั้ง
 หลายด้วยประการฉนี้ อธิ ปน จุนฺท ตฺกรจุนฺท อนึ่งพระ
 ศาสดาผู้สั่งสอนเป็นอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้บังเกิด

^๕ขึ้นแล้วณะโลกน^๕ ธรรมโอวาทศาสนัน^๕ได้แสดงแล้วด้วยดี
 สาวกทั้งหลายของศาสนัน^๕ได้เป็นผู้^๕เนอความในพระสัท-
 ธรรมโดยวิเศษแล้ว อนึ่งพรหมจรรย์ที่บริบูรณ์^๕เสนเชิง
 ศาสนัน^๕ได้กระทำให้แจ่มแต่สาวกทั้งหลายนั้น ได้กระทำ
 ให้^๕คนแล้ว ได้กระทำด้วยบทสำหรับสงเคราะห์ครบแล้ว
 ได้กระทำให้มีปาฏิหาริย์แล้ว จนเทพยตามนุษย์ทั้งหลาย
 ได้ประกาศไปแล้ว กาลนั้นศาสดามากระทำกาลกิริยาอัน
 ตรธานไปเสียจากสาวกทั้งหลายนั้น เอวรูป โข จุนท
 สตถา ดุกรจุนท ศาสดาเห็นปานดังนี้ กระทำกาลกิริยา
 แล้วย่อม ไม่ให้เกิด ความเดือดร้อนณะภายหลัง แต่สาวกทั้ง
 หลาย เพราะเหตุว่าผลวิเศษอันใดที่สาวกทั้งหลายได้
 อาสรัยศาสดาแล้วและจะพึงถึง ผลวิเศษนั้นสาวกทั้งหลาย
 ได้ถึงแล้ว เมื่อศาสดาอันตรธานไปจึงไม่มีความเดือดร้อน
 ณะภายหลัง เอเตหิ เจปี จุนท องเคหิ สมณนาคคิ ดุ-
 กรจุนท ถ้าพรหมจรรย์ประกอบด้วยองค์เหล่านั้นแล้ว ถ้า
 ศาสดายังไม่เป็นเถรผู้ราตรีนาน ไม่บรรพชาแล้วนาน ไม่
 ไปยังกาลนาน ไม่ตามถึงสามวัยแล้วเด้าไซริ์ พรหมจรรย์นั้น
 ก็พร้อมอยู่ยังหาบริบูรณ์ด้วยของคั้นนั้นไม่ ฯ ยโต โข จุนท ดุกร
 จุนทเมื่อใดพรหมจรรย์ประกอบด้วยองค์เหล่านั้นแล้ว ทั้ง
 ศาสดาก็เป็นเถรผู้ราตรีนาน บรรพชานานแล้ว ดำรงค้อยู่นาน

ล่องว้ยเปนผู้ใหญ่โดยวิสัยสมบัติด้วย เมื่อเป้นดังนี้ พรหม-
จรรย์นั้นจึงบริบูรณ์ด้วยของคุณนั้น ๆ ๆ

เบื้องหน้าแต่้นพระบาทวิเวชยาภรณ์ก็พิสดารนัก รับ
พระราชทานถวายวิสาขนาโดยเนอความ

สมเด็จพระผู้ทรง พระภาค ตรัสแต่จันทสมณทเทศด้วย
องค์นั้น ๆ เจริญขึ้นโดยลำดับว่า เอเตหิ เจปิ จุนท อง-
เคหิ สมณนาคคิ ดุกรจุนท แม้ถึงพรหมจรรย์ประกอบ
ด้วยองค์เหล่านั้นแล้วศาสดาก็เป้นเถรรูราตรมานบรรพชานาน
ล่องว้ยแล้วไซ้ ก็แต่ภิกษุเถรทั้งหลายซึ่งเป้นสาวกศาสดา
นั้น ยังไม่ฉลาดชัดเจนฝึกแล้วเป้นอันดี ยังไม่แก้
กล่าวอาจหาญ ยังหาบ้ลลู่พระอรหัตต์อันเกษมจากโยคะไม่
ยังไม่สามารถจะบอกกล่าวแสดงซึ่งสัทธรรมของศาสดานั้น ได้
ยังไม่สามารถจะข่มขี้คำติเตียนแห่งผู้อื่นที่บังเกิดขึ้นแล้ว ให้
สงบสนิทโดยสหธรรม แล้วและแสดงธรรมมีปาฏิหารย์ได้
เมื่อภิกษุเถรผู้ใหญ่ ๆ สาวกของศาสดานั้น ยังปราศจาก
คุณสมบัติอยู่อย่างนั้น พรหมจรรย์นั้นก็ยังไม่บริบูรณ์ด้วย
องค์นั้น ๆ เมื่อภิกษุเถรทรงคุณนั้นพร้อมแล้ว แต่ภิกษุ
ปานกลางยังหาทรงคุณดังภิกษุเถรไม่ และเมื่อภิกษุปาน
กลางทรงคุณนั้นได้แล้ว แต่ภิกษุใหม่หนุ่มโดยพรรษกาล

ยังไม่ทรงคุณไพศาลดังภิกษุเถรปานกลางนั้นได้เล่า พรหม-
จรรย์ก็ยังไม่พร้อมอยู่ยังหาเต็มด้วยของคณันไม่

เมื่อในภิกษุมณฑลทรงคุณพิเศษทั้ง ๓ เหล่านี้แล้ว แต่
ฝ่ายภิกษุนับบริษัทสาวกของศาสนานั้น ยังไม่ทรงคุณอัครจริย
ครบทั้งหนุ่มแก่และปานกลาง ดังภิกษุบริษัทได้เล่า พรหม-
จรรย์นั้นก็ยังบกพร่องอยู่ยังหาบริบูรณ์ด้วยของคณันไม่ ต่อ
เมื่อนางภิกษุทั้งหลายได้ทรงคุณวิเศษนั้นครบทั้ง ๓ วัยแล้ว
พรหมจรรย์นั้นจึงบริบูรณ์ด้วยของคณัน ๆ ครบเสร็จฝ่ายภิกษุ
มณฑล

แม้งถึงไฟบุลย์ในบรรพชิตสาวกสองมณฑลนั้น ถ้า
ในหมู่ อุทิสถอุบาสกผู้ บรมสาวกของศาสนัน และ
อุบาสิกาสาวิกาของศาสนัน ที่เป็นพรหมจารีเว้น
อัสถรรพดำรงค ในเมถุนวิริติ และที่เป็นกามโภคีบริ-
โภคามารมณ์อยู่ก็ดี ยังไม่ฉลาดแกวักกล่าวสามารถข่มขู่ปรป-
ปวาทโดยสหธรรม แสดงธรรมมีปาฏิหาริย์ได้เพียงใดแล้ว
พรหมจรรย์ก็ยังไม่พร้อมอยู่ยังไม่บริบูรณ์ด้วยของคณัน ๆ เต็ม
โดยรอบได้ ต่อเมื่ออุบาสกอุบาสิกาสาวกสาวิกาของ
ศาสนันฉลาดแกวักกล่าวทั้งพรหมจารี บุคคล และ กามโภคี
บุคคลได้นั้นแล้ว พรหมจรรย์นั้นจึงบริบูรณ์ด้วยของคณัน ๆ
ครบในสาวกมณฑลทั้ง ๔ เหล่า สมบูรณ์ทั้งภิกษุภิกษุณี

อุบาสกอุบาสิกา ไม่มีช่องที่ผู้หนึ่งผู้ใดจะกระทำโดยคุณ
สมบัติ ในสาวกมณฑลได้

เมื่อสาวกทั้ง ๔ เหล่าของศาสนานั้น พร้อมคุณ •

ธรรมดังกล่าวมานั้นทุกสถานแล้ว โน จ ขวสส พรหม-
จริย โหติ อิทฺธณฺเจว ผิตฺตญฺ ก็แต่ว่าพรหมจริยของ
ศาสนานั้นยัง ไม่เสร็จมั่งคั่งเบิกบานกว้างขวางเป็น ประโยชน์
แต่ชนเป็นอันมากแน่นหนา ประกาศทั่วไปทั้งเทวดาและ
มนุษย์เพียงใดแล้ว ก็ยังไม่บริบูรณ์ด้วยองค์นั้น ๆ เมื่อ
พรหมจริยของศาสนันกว้างขวางจนเทพยตามนุษย์ประกาศ
ไปได้ด้วยดีแล้ว ถ้าพรหมจริยนั้นยังไม่ถึงซึ่งลาภอันเลิศ
ยังไม่ถึงซึ่งยศอันเลิศเล่าไร้ ก็ยังไม่บริบูรณ์ด้วยองค์
นั้น ๆ ยโต จ โข จุนฺท ตกรจุนฺท ต่อเมื่อใด
พรหมจริยได้ประกอบด้วยองค์ คือสาวกทั้งหลายได้รู้ เนอ
ความในสัทธรรมโดยวิเศษ และศาสดาได้กระทำให้แจ้ง
ให้ตนแล้วด้วย ศาสดาผู้สั่งสอนก็เป็นผู้ใหญ่โดยวัย และ
บรรพชาแล้วนานด้วย สาวกทั้งหลายของศาสนันได้ทรง
คุณเต็มตามที่ ทั้งภิกษุภิกษุณีอุบาสกอุบาสิกาครบ ๔ บริพาท
แล้วด้วย พรหมจริยมั่งคั่งเบิกบานกว้างขวางจนเทพยดา
มนุษย์ทั้งหลายประกาศไปด้วยดีแล้วด้วย ถึงซึ่งลาภและ
ยศอันเลิศแล้วด้วย อย่างนเมื่อใดแล้วไร้ เวนฺตํ

พรหมจริย ปริปริ โหติ พรหมจรรย์นั้นจึงบริบูรณ์ด้วย
องค์นั้น ๆ ครอบถ้วนทุกประการ ไม่มีช่องที่ผู้ใดจะล่วง
ครหาติเตียนว่า ยังพร่องอยู่ด้วยองค์นั้น ๆ ดังนี้ได้

เอว สามัญเณน ทสเสตวา สมเด็จพระผู้ทรงพระภาค
ทรงแสดงพรหมจริยสมบัติในนิยานิกธรรมวินัย โดย
สามัญไม่มีนิยัม ให้พระจุนทซึ่งผู้รับ เทศนาเป็นต้นทราบด้วย
ประการฉะนี้แล้ว ลำดับนั้นเมื่อจะทรงแสดงพรหมจริย
สมบัติซึ่งเป็นอัสจรรย์ นิยมนะเฉพาะลงในพระองค์ซึ่งเป็น
อัครคุณมบรมสาสดา ให้สาวกพุทธบริษัททราบโดยประจักษ์
จึงมีพุทธพจน์กับจุนทสมณทูตเสด็จไปเป็นลำดับไปว่า อหิ
โข ปน จุนท เอตริหิ สตุถา โลเก อุปปนโน อรหิ
สมมาสมพุทโธ จุนท จะกล่าวเนื้อความพิเศษโดย
เฉพาะให้เห็นชัด กลับคืน เราผู้พระตถาคตเป็นศาสดา
อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าได้บังเกิดขึ้นแล้วในโลก ธรรม
เราก็ก้าวดีให้รู้แจ้งทั่วถึงดีแล้ว เป็นนิยานิกนាំผู้ปรน
บัติตามออกไปให้พ้นจากทุกข์ได้ และเป็นไปเพื่อรองรับ
แห่งราลาทิกิเลส เป็นธรรมอันบุคคลผู้ตรัสรู้ชอบด้วยตน
แสดงแล้ว อนึ่งสาวกทั้งหลายของเรา ก็ได้รู้เนื้อความ
ในสัทธรรมนั้นแจ้งโดยวิเศษแล้ว พรหมจรรย์ที่เต็มรอบ
สิ้นเชิง เราก็ได้ทำให้แจ้งให้เปิดเผยทำให้รู้เนื้อความง่าย เรา

ได้กระทำด้วยบทสำหรับสงเคราะห์ทั้งปวงแล้ว และกระทำ
ใหม่ปาฏิหาริย์เห็นคุณอัศจรรย์ได้แล้ว ประกาศตลอดทั่วทั้ง
เทพยตามนุษย์ ข้อหนึ่งเราผู้ ศาสตราในกาลนี้ ก็เป็น
เถรรูปร่างดีชอบแล้วนาน ถึงแล้วซึ่งกาลนาน ตามถึงซึ่งวัย
แล้ว สนธิ โข ปณ อนึ่งเล่าดูกรจุนท ภิกษุทั้งหลาย
ผู้สาวกแห่งเรา ซึ่งเป็นเถรและปานกลางและภิกษุใหม่
ซึ่งมีปริชาเฉียบแหลม อัน เรา ธรรมาน ผู้กสอน แล้ว และเป็น
คนองอาจ ได้วัชธรรมที่เกษมจากโยคะพอจะบอกกล่าวซึ่ง
สัทธรรม แม้ว่าคำปรุปรุปรุปรุเกิดขึ้นก็เพียงพอที่จะชมข่มข้ายเสีย
แล้วแสดงธรรมกอบด้วยปาฏิหาริย์ ภิกษุสาวกเช่นนั้น
ของเราก็มียู่ อนึ่งภิกษุนี้ผู้สาวกาแห่งเราซึ่งเป็นเถรและ
ปานกลางและภิกษุนี้สาวกนั้นของเราที่มีอยู่ อุบาสกผู้สาวก
และอุบาสิกาผู้สาวกาแห่งเรานี้ทั้งหม่อมฟ้าอันขาว และประ-
พฤติพรหมจรรย์เมถุนวิริตวันเมถุนสังวาสนั้นก็มียู่ อนึ่ง
อุบาสกอุบาสิกาซึ่งเป็นสาวก เป็นสาวกาแห่งเรานี้ทั้งหม่อมฟ้าขาว
แต่ยังบริโลกคามคุณอยู่นั้นก็ย่อมมี ข้อหนึ่งเล่าดูกรจุนท
พรหมจรรย์แห่งเราในกาลนี้ก็มั่งคั่งแผ่ไปกว้างขวาง อันชน
มากหากรู้ อยู่ เป็นพรหมจรรย์แน่นหนา เป็นพรหมจรรย์
อันเทพยดา และ มนุษย์ ทั้งหลาย ประกาศดี แล้วเพียงไรณ
ยาวดา โข ปณ ดูกรจุนท ศาสตราทั้งหลายที่บังเกิด

แล้วในโลก ฌกกาลครั้งนั้นเพียงเท่าใด เราไม่พิจารณา
 เห็นศาสดาผู้^๕อันสักคนหนึ่งเลย ที่จะได^๕ถึงซึ่งลาภและยศ
 อันเลิศเหมือนเราณ^๕ อนึ่งดูกรจุนท หมู^๕ใหญ่หมู^๕
 น้อยทั้งหลายบรรดามณะโลกน^๕เพียงเท่าใด เราไม่พิจารณา
 เห็นสงฆ์ใดหม^๕ใดอันอันอันจะได^๕ถึงซึ่งลาภเลิศยศเลิศเหมือน
 หนึ่งหม^๕ภิกษุ^๕น^๕สักหม^๕หนึ่งเลย หม^๕ภิกษุ^๕นี้และเป็นหม^๕
 เลิศและถึงซึ่งลาภยศอันเลิศล่วงหม^๕อื่นทั้งสน^๕ ดูกรจุนท
 ผู้^๕ที่กล่าวชอบว่าชอบจะพึงกล่าวซึ่งพรหมจรรย์อันใดว่า สพ-
 พากการสมบ^๕พณ^๕นี้ พรหมจรรย์ถึงพร้อมด้วยอาการทั้งปวง
 เต็มไปด้วยอาการทั้งปวงไม่หย่อนไม่ยิ่ง ผู้^๕ศาสดากล่าว
 ไว้ดีแล้ว บริบูรณ์^๕สน^๕เชิงโดย^๕ไม่เหลือ ท่านประกาศ
 แสดงดีแล้ว ผู้^๕ที่กล่าวชอบถึงจะกล่าวคำเช่น^๕นี้ ผู้^๕นั้น
 จะพึงกล่าวถึงพรหมจรรย์อัน^๕เกิด ด้วยว่าพรหมจรรย์แห่ง
 เรานถึงพร้อมด้วยอาการทั้งปวง และเต็มรอบด้วยอาการ
 ทั้งปวง ไม่บกพร่องไม่ยิ่งเกินเรากล่าวไว้ดีแล้ว เต็มรอบ
 สน^๕เชิง เราประกาศไว้ด้วยดีแล้วณ^๕ เป็นอันกล่าวดี
 กล่าวชอบประกอบด้วยเหตุผล ควรที่วิญญู^๕ปรักษกชนจะ
 ชนม^๕ชมอนุโมทนาตาม
 ถวายเนอความในคัมภีร์อรุทธกา ท่านแสดงสรุป
 แห่งสาวกพิเศษในสับริย^๕ทนั้นว่า สาริปุตตโมคคัลลานาท-

ปาสาทิกสูตร

๓๑

โย ภิกษุพุทธสาวกในพระศาสนา ที่เป็นเถรได้รู้^๕ เนื้อ
ความในสังคหะโดยพิเศษแล้วนั้น มีพระสารีบุตรเถร
และพระโมคคัลลานเถรเป็นต้น ฝ่ายภิกษุนีเล้ามีนางเขมา
เถรีและนางอุปลวันณาเถรีเป็นต้น ฝ่ายอุบาสกที่เป็น
พรหมจารีอนาคามีบุคคล มีจิตตคหบดีและหัตถกอกาวก
เป็นต้น ที่เป็นภามโกคิโสตาบัน มีจุลอนาถบีณทิกกฤห-
บดี และมหาอนนุณบีณทิกกฤหบดีเป็นต้น ที่เป็นสภิกทา-
คามิอริยบุคคลมีท้าวมหานามเป็นต้น ฝ่ายอุบาสกที่เป็น
พรหมจารีนี้ อนาคามีนี้สาวิกา มีนันทมาดาเป็นต้น ที่เป็น
ภามโกคิโสตาบันและสภิกทาคามีนี้นั้น มีนางขุชชุตตรา
เป็นต้น อริยบุคคลผู้พิเศษสับริยัตตะพุทธกาลนี้ สรุป
โดยนิตยสนันยณ

ถวายเป็นเนื้อความในพระบาท เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระ
ภาคเจ้าทรงแสดงพรหมจริยสมบัติแห่งพระองค์นั้น ทรง
สรรเสริญโดยเหตุผลอันชอบ จึงทรงนำมาซึ่งวาทะที่กล่าว
ไม่มีประโยชน์ แห่งอุททกดาบสรามบุตร แสดงแต่
พระจุณทสมณุตเทศว่า อุททโก สุก จุนท รามปุตโต
ดูกรจุณท อุททกดาบสรามบุตรซึ่งเป็นศาสดาผู้หนึ่งแห่ง
มหาชนย่อมภาษิตซึ่งวาทะดังนี้ ปสสัน ปสสตี บุคคล
เห็นอยู่ย่อมไม่เห็น ๆ ดังนี้ ฯ กิณฺจ ปสสัน ปสสตี

บุคคลเห็นอยู่ ย่อมไม่เห็นนั่นก็สงสัยอะไรเล่า ขุรสส สาธุ-
 นิสิตสส มืดโณอันบุคคลลับอาบอันแล้ว บุคคลย่อม
 เห็นแต่พินไม่ได้เห็นซึ่งคมแห่งมืดโณนั้น อิทํ วุจฺจติ
 อันนั้นและถือว่าบุคคลได้เห็นอยู่ ย่อมไม่เห็น คุกรจนท
 คำที่อุททกดาบสรามบุตรได้ภาษิตแล้วนั้น ฯ เป็นคำดำซ้ำ
 และเป็นคำ ของ ชาวบ้านเป็น คำ ของคน เป็น ปุถุชน เจริญกัน
 โดยของเล่นเป็นกีฬาธบาย มิใช่คำของพระอริยเจ้าและ
 มิได้ประกอบด้วยประโยชน์เกื้อกูลอันใดเลย เป็นแต่คำ
 หมายอย่างเอามืดโณเท่านั้น

ถวายเนื้อความในคัมภีร์อรรถกถา คำว่า ปสฺสํ น
 ปสฺสติ ซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสว่าเป็นสภาวะของอุททก-
 ดาบสรามบุตร ในอรรถกถาพรรณนาว่า โส กิร ได้สดับ
 มา อุททกดาบสรามบุตรนั้น ถ้ามปฤศนาขึ้นแต่ชน
 หมู่ใหญ่ ชนทั้งหลายตอบว่า ข้าแต่อาจารย์ ข้าพเจ้า
 ทั้งหลายไม่รู้ ขอท่านจงพยากรณ์แก่ปฤศนาขึ้นแต่ข้า-
 พเจ้าทั้งหลาย พระดาบสจึงมีว่าจว่า ปฤศนาขึ้นเล็ก
 ชงอยู่ ถ้าหากเราได้อาหารที่ชอบใจแล้ว เราคิน้อย
 หนึ่งก็สามารถจะกล่าวแก่ได้ ลำดับนั้นชนหมู่ใหญ่ถึงทำ
 สักการเป็นอันมากแต่ดาบสนั้นล่วง ๔ เดือน ดาบสเมื่อ
 จะพยากรณ์ปฤศนานั้นจึงกล่าวแก่ว่า ซึ่งว่าบุคคลเห็นอยู่

ปาสาทิกสูตร

๓๕

ย่อมไม่เห็นดังนั้น ก็นั่งอยู่แต่พนักไม่เห็นคมแห่งมัต
โกนที่บุคคลลับอาบแล้วด้วยดี ดังนี้ ดิฉินสฺส สุนิสฺสิตฺตุ-
รสฺส กิร ดังได้สดับมา มัตโกนที่บุคคลขัดลับคมดีแล้ว
นั้น พนักย่อมปรากฏบุคคลได้เห็นชัด แต่คมนั้นบุคคล
ย่อมไม่เห็นปรากฏง่าย เพราะเหตุนี้ อุตทกดาบส
รามบุตรจึงกล่าวอย่างซึ่งมัตโกนเช่นนั้น มาพยากรณ์ปฤศนา
แต่ชนหมู่ใหญ่ฉนี้

เมื่อทรงติเตียนวาจา อุตทกดาบสรามบุตรว่าไม่ประกอบ
ด้วยประโยชน์ดังนั้นแล้ว จะทรงแสดงให้เห็นชัดว่าคำนั้น
ควรที่จะมากล่าวอาศรัยพรหมจรรย์นั้นจึงเป็นอันกล่าวชอบ โดย
เหตุผลจริง ดังนี้ จึงตรัสแต่จุนทสมณทูตเทศว่า ยญเจตฺ
จุนท สมมวาทมานโน วเทยฺย ตูกรจุนท เมื่อบุคคล
จะกล่าวชอบประกอบด้วยเหตุผลจริง จะพึงกล่าวซึ่งสิ่งอัน
ใดว่า ปสฺสํ น ปสฺสตี บุคคลเห็นอยู่ก็หาเห็นไม่ ดัง
นี้แล้ว พึงมากล่าวอาศรัยพรหมจรรย์นั้นแหละ เห็น
อยู่แต่หาเห็นไม่ดังนี้ ชื่อว่ากล่าวดีกล่าวชอบ ประกอบ
ด้วยเหตุผล กิจจ ปสฺสํ น ปสฺสตี บุคคลเห็นอยู่ก็
หาเห็นไม่นั้นอะไรเล่า เห็นอะไรอยู่ แต่ไม่เห็นอะไรเล่า ๆ
เอวํ สพฺพภาการสมฺปนฺนํ พรหมจรรย์บริบูรณ์สิ้นเชิงถึง

พร้อมด้วยอาการทั้งปวง ได้มรรอบด้วยอาการทั้งหลายทั้ง
 ปวง อันพระศาสดากล่าวดีไม่หย่อนไม่ยิ่งแล้ว อันเทพย-
 ตามนุษย์ประกาศไปด้วยดีแล้ว อันนั้นผู้ใดจะว่าซ่อนเห็น
 อยู่ บุคคลเห็นอยู่ ซึ่งคุณพรหมจรรย์อันนี้ อิทเมตถ
 อปกทฺธเมยฺย ผู้มีปัญญาจะพึงยกคำว่า ปสฺสตี เห็น
 อยู่ ออกไปเสีย พรหมจรรย์นั้นก็จะพึงบริสุทธิ์โดยวิเศษ
 ถ้าผู้มีปัญญาจะพึงชักคำว่า น ปสฺสตี ไม่เห็นดังนี้ ใส่
 เข้าในพรหมจรรย์นั้น เมื่อเป็นดังนี้พรหมจรรย์นั้นก็จะพึง
 บริสุทธิ์โดยวิเศษ บุคคลย่อมไม่เห็นซึ่งพรหมจรรย์นั้นด้วย
 ประการนี้ อิท วุจฺจติ อันนั้นและกล่าวว่าเห็นอยู่ก็ไม่
 เห็น เห็นอยู่ก็หาไม่เห็น

โดยอธิบายว่า บุคคลพิเศษในสัทธิยททรวงคุณสมบัติ
 คือพระอริยมรรคอริยผล เสขภูมิอเสขภูมิพร้อมอภิญา
 ปฏิสัมภิตาเป็นต้น แม้บุคคลอื่น ๆ จะเห็นอยู่ด้วยเห็นสรี-
 ระกายอกัปอาการ ก็เห็นอยู่แต่เพียงร่างกายด้วยจักขุเท่านั้น
 ไม่ล่วงเห็นคุณธรรม ในภายในจิตต์ ของบุคคล พิเศษทั้งหลาย
 นั้นได้ จึงว่า ปสฺสํ น ปสฺสตี บุคคลเห็นอยู่ก็ไม่เห็น
 เห็นอยู่ก็หาเห็นไม่ ยิ โข ตํ จุนฺท ตูกรจุนฺท เมื่อบุคคล
 กล่าวชอบจริงแล้วจะพึงกล่าวสิ่งใดว่า พรหมจรรย์บริบูรณ์
 สิ้นเชิง ถึงพร้อมด้วยอาการทั้งปวงแล้ว ได้มรรอบด้วย

อาการทั้งปวง , อันศาสตากล่าวดีไม่หย่อนไม่ยั้งแล้ว อัน
เทพยตามนุษย์ประกาศไปด้วยดีดังนี้แล้ว ผู้หนึ่งจึงกล่าว
อาศรัยอำพรหมจรรย์อันนี้อย่างเดียว ชื่อว่ากล่าวชอบกล่าวดี
ได้เห็นผล ฯ เพราะพรหมจรรย์อันนี้บริบูรณ์สิ้นเชิงถึง
พร้อมด้วยอาการทั้งปวงแล้ว เต็มรอบด้วยอาการทั้งปวง
พระศาสตากล่าวดีไม่หย่อนไม่ยั้งแล้ว อันเทพยตามนุษย์
ก็ประกาศไปดีแล้ว .

อติ ภควา สมเด็จพระผู้มีพระภาค ทรงแสดงซึ่ง
พรหมจรรย์ที่พระองค์ทรงประกาศนั้น กว้างขวางแพร่หลาย
เบิกบานบริบูรณ์ด้วยอาการทั้งปวง อันเป็นไปในกาลนั้น
แต่จุนทสมณทูตเทศด้วยประการฉะนี้

ถวายนอความในพระบาฬีว่า สมเด็จพระผู้มีพระภาค
ทรงแสดงซึ่ง ความที่แห่ง สาสน พรหม จรรย์ ของพระ องค์ ถึง
พร้อมด้วยอาการทั้งปวง และบริสุทธิบริบูรณ์ดีดังนั้นแล้ว
ลำดับนั้น พระองค์ จะทำสตูปบาท ให้เกิดสติแล อุตสาหะแต่
บริษัทจึงตรัสว่า ตสฺมา ตีห จุนท เป็นต้น ดูกรจุนท
เพราะเหตุนี้ณะพรหมจรรย์อันนี้ ธรรมทั้งหลายนั้นเหล่าใด
เราแสดงแล้วด้วยปัญญาถึง ท่านทั้งหลายทั้งสิ้นด้วยกัน
พึงมาประชุมให้พร้อมเพรียงณที่นั้น ๆ แล้วพึงสังคายนาสวด
อ่านสาธยาย ท่องเทียบ ทานนอความ ต่อเนื่องความ พยายาม

ต่อพญานะ อย่าให้พิพิตเคลื่อนคลาดกันเลย ฉันใด
 เถ้าพรหมจรรย์จะพึงดำรงอยู่นาน ไม่เสื่อมสูญควรแต่
 กาลยืดยาวได้ ท่านทั้งหลายจงทำฉันนั้นเถิด ก็แลการ
 ที่ท่านทั้งหลาย มาประชุมกันแล้ว แลสังคายนา สวดสอบสวน
 เทียบทานกันเนื่องๆ ฉะนั้น ก็จะพึงเป็นไปเพื่อประโยชน์เกื้อ
 กูลเพื่อความสุขแต่ชนมาก เป็นไปเพื่อความอนุเคราะห์
 แต่โลกทั่วทั้งเทพยดาแลมนุษย์ทั้งหลาย กตเม จ เต
 ตูกรจุนท ธรรมทั้งหลายที่เราได้แสดงด้วยปรีชาขี้มนั้น คือ
 ธรรมหมู่ใดเหล่าใด ธรรมซึ่งเราแสดงไว้ด้วยปัญญาขี้มนั้น
 คือสติปัญญา ๔ สัมมปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕
 พละ ๕ โพชฃงค์ ๘ อริยมรรคมีองค์อ้ายะ ๘ ประการ อติ
 โข เต จุนท ธมฺมา ธรรมทั้งหลายนั้นเหล่านี้และ เราได้
 แสดงแต่ท่านทั้งหลาย ท่านทั้งหลายทั้งสนด้วยกันพึงมา
 ประชุมกันณที่นั้นๆ แล้ว พึงสังคายนาสวดท่องเทียบ
 ทานแต่กัน อย่าพึงให้ผิดเพี้ยนเคลื่อนคลาดณะธรรมทั้ง
 หลายเหล่านี้ แลพรหมจรรย์นั้นจะพึงควรแต่กาล จะ
 พึงตั้งอยู่ได้ล่วงกาลนาน ข้อนั้นก็จะพึงเป็นไปเพื่อประ
 โยชน์แลความสุขแต่ชนเป็นอันมาก เป็นไปเพื่อไหวตาม
 คือเอ็นดูแต่โลก ทั้งเทพยดาแลมนุษย์ทั้งหลาย ตูกรจุนท
 เหล่าท่านทั้งหลายพึงสมัครนเรงพร้อมเพรียงกัน ไม่วิวาท

ปาสาติกสูตร

๓๗

กล่าวต่างทุ่มเถียงกัน พึงศึกษาสำเหนียกจำเริญ อญฺญต—
โร พรหมจารีสีโม ถ้าหากสงฆ์ซึ่งเป็นเพื่อนพรหมจารี
หมู่ใดหมู่หนึ่งพึงกายิตแสดงธรรม ในท่ามกลางสงฆ์นั้น
ในภษิตของภิกษุนั้น ถ้าหากท่านทั้งหลายบังเกิดปริวิตก
ตริกเห็นว่าท่านผู้มีอายุ^๕ถือเอาเนื้อความผิดไป แลมายก
พยานะก็ผิดดังนี้ ท่านทั้งหลายแม้ตริกเห็นฉนั้น ก็
อย่าชนชมอย่าติเตียนก่อน พึงว่าท่านแต่ภิกษุผู้แสดงนั้น
ว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ พยานะเหล่านี้ของอรรถอัน^๕
แลหรือ อนึ่งหรือว่าพยานะเหล่านี้ของพยานะทั้งหลาย
กตมานิ โอปายิกตานิ พยานะอย่างไรจะประกอบด้วย
อุบายพิเศษกว่าจะไม่ซ่อนเร้นเนื้อความกว่ากัน เนื้อความ
อัน^๕นของพยานะเหล่านี้^๕และหรือ หรือว่าพยานะ
เหล่านี้ความอย่างนั้นนั้นเป็นไฉน กตโม โอปายิกตโร
อรรถเนื้อความอย่างไรจึงจะประกอบด้วยอุบายกว่ากัน โส เจ
เอว วเทยย ถ้าแลสงฆ์สพรหมจารีนั้นพึงกล่าวตั้ง^๕ว่า
ดูกรท่านผู้มีอายุ พยานะทั้งหลาย^๕นของอรรถอัน^๕ประ-
กอบด้วยอุบายดี พยานะเหล่านี้ถือเอาเนื้อความอัน ๑ น
จึงประกอบด้วยอุบาย ภิกษุผู้กล่าวตั้ง^๕นั้น ท่านทั้งหลาย
อย่าพึงยกย่องแลพึงชมชก^๕อศ ถ้าหากว่าพยานะหรืออรรถ
เนื้อความ เชนั้นถือเอาบมิชอบ ท่านทั้งหลายพึงให้เธอ

นนรด้วยดี เพื่อจะได้ฟังแลทรงไว้ ซึ่งเนื้อความแล
 พยัญชนะทั้งหลาย อุปโรปี เจ จุนท คุกรจุนท แม
 หากว่าสงฆ์ผู้สพรหมจารีหม้ออกอก ฟังภษิตแสดงธรรม
 ก็ในภษิตของเรอนั้น ถ้าท่านทั้งหลายรู้แจ้งว่า ผู้มีอายุ
 มาถือเอาอรรถเนื้อความผิดไป แต่ยกพยัญชนะทั้งหลายขึ้น
 นั้นชอบอยู่ ถ้าท่านทั้งหลายเห็นดังนั้นแล้วก็อย่าฟังชนชม
 แลอย่าฟังยกโทษติเตียนเรอนั้นก่อน ฟังได้ถามว่า คุกรท่าน
 ผู้มีอายุ นแลหรือเนื้อความแห่งพยัญชนะเหล่านั้น ในพยัญ
 ชนะดังนี้จะถือเอาเนื้อความอย่างไรจึงจะชอบ จึงจะประกอบ
 ด้วยอุบาย โส เจ เอว เวทย ถ้าแลภิกษุผู้สพรหมจารี
 นั้น ฟังกล่าวยังยืนอยู่ตามภษิตของตนว่า คุกรท่านผู้มี
 อายุทั้งหลาย พยัญชนะเหล่านี้ใดเนื้อความดังนี้ เนื้อความ
 อันนั้นแลประกอบด้วยอุบายพิเศษแล้ว เมื่อเรอนั้นกล่าวดังนี้
 ท่านทั้งหลายก็อย่าฟังยกย่องแลอย่าชมเชยเรอนั้น ฟังให้
 เรอสำคัญด้วยดี เพื่ออันให้สังเกตจำไว้ซึ่งอรรถเนื้อความ
 นั้น อุปโรปี เจ คุกรจุนท แมถ้าแลสงฆ์สพรหมจารี
 หม้อออกอก ฟังภษิตแสดงธรรมอีกเล่า แม้ว่าท่านทั้งหลาย
 เห็นอยู่ว่าท่านผู้มีอายุ ถือเอาเนื้อความชอบอยู่แล้ว
 ก็แต่พยัญชนะทั้งหลายยังมิชอบนั้น ท่านทั้งหลายก็อย่า
 ฟังชนชม แลอย่าฟังติเตียนก่อน ฟังกล่าวแต่ภิกษุนั้นว่า

ปาสาทิกสูตร

๓๘

ดูกรอาวุโส พยัญชนะทั้งหลายนี้หรือของอรรถอันนี้ หรือ
ว่าพยัญชนะเหล่านั้น กตมานิ พยัญชนะเหล่านี้จะประกอบ
ด้วยอุปายแบบคายกว่ากัน ถ้าหากภิกษุทั้งหลายนั้นเธอพึง
กล่าวแต่ท่านทั้งหลายว่า พยัญชนะทั้งหลายนี้มีอรรถอัน
ความดังนี้ ดังนี้แลประกอบด้วยอุปายกว่าอย่างอื่น โส
เนว อุตฺตสาเทตพฺโพ ภิกษุผู้ ภาษิตนั้นท่านทั้งหลายอย่า
พึงยกย่อง อย่าพึงกล่าวชมเชยเธอ แล้วพึงว่ากล่าวให้รู้ด้วยดี
เพื่อจะให้ทรงไว้จำไว้ซึ่งพยัญชนะทั้งหลายนี้ อุปโรปี เจ จุนฺท
ดูกรจุนท แม้ถ้าสงฆ์สพรหมจารีอื่นอีก พึงภาษิตแสดง
ธรรม ถ้าหากว่าท่านทั้งหลายเห็นว่าเธอนั้นกล่าวชอบทั้ง
พยัญชนะแลเนื้อความแล้วไซ้ ท่านทั้งหลายพึงให้สาธุการ
สรรเสริญ แลชื่นชมอนุโมทนาบันเทิงตาม แล้วพึงกล่าว
แต่สพรหมจารีแสดงธรรมว่า ดูกรท่านผู้มีอายุ เป็นลาภ
มากของเราทั้งหลายแล้ว ความเป็นมนุษย์เราได้ดีแล้ว เรา
ทั้งหลายใดเล่าจะได้ระลึกถึงท่านผู้มีอายุเช่นท่าน อันเป็น
สพรหมจารี ร่วมพรหมจารี ผู้เข้าไปถึงซึ่งอรรถแลพยัญ
ชนะ ก็ถือว่าเป็นผู้รู้แจ้งชัดเจนในพยัญชนะแลเนื้อความดังนี้
รับพระราชทาน ถวายเนื้อความ ในคัมภีร์อรรถกถาในวาร
เปณปฐมาพืบทว่า อตฺตณฺเฏว มิจฺฉา คณฺหติ
พฺยณฺณานิ มิจฺฉา โรเปติ ว่าภิกษุถือเอาเนื้อความผิดแยก

พยัญชนะผิदनันตัง^๕ พระอรรถกถาจารย์^๕เข้ายกขึ้นซึ่งสติ-
 ปัฏฐานอันเป็นตัวอย่าง ซึ่งว่าถือเอาเนื้อความผิदनัน^๕ คือถือ
 เอาว่าอารมณ์เป็นสติปัฏฐาน ยกพยัญชนะผิदनัน^๕คือกล่าว
 พยัญชนะว่า จตตาริ สติปัฏฐานานิ^๕ ดัง^๕ ในคำภิกษุผู้
 ได้ถามนั้น บทว่า อิมสเสว อตตสส เปนต้น โดยอธิบาย
 ว่าภิกษุทั้งหลายได้ถามแต่ภิกษุผู้^๕ภาษิตัน^๕ว่า การที่^๕มาถือ
 เอาเนื้อความว่า สตินัน^๕และข้อสติปัฏฐาน^๕ ความเช่น^๕
 สมกับพยัญชนะว่า จตตาริ สติปัฏฐานา^๕ ดั่ง^๕หรือ หรือ
 เป็นเนื้อความของพยัญชนะว่า จตตาริ สติปัฏฐานานิ^๕ ฉน^๕
 เล่าเป็นไฉน ฉน^๕ใดพยัญชนะจึงจะไม่ปกคลุมซึ่งเนื้อความอัน
 นี้^๕ ภิกษุผู้^๕ภาษิตัน^๕กล่าวอย่าง^๕น้อย^๕ ดัง^๕ที่ตนกล่าวไว้แล้ว
 ภิกษุทั้งหลายพึงสั่งสอนให้^๕เปลี่ยนแปลงทั้งอรรถแลพยัญชนะ
 หรือแปลงเปลี่ยนแปลงแต่อรรถแลเปลี่ยนแปลงแต่พยัญชนะ ตามลำดับ
 แห่งวารที่ ๑ ที่ ๒ ที่ ๓ นั้น^๕ เนื้อความตามประสงค์ พระ
 องค์ตรัสโดยอธิบายดัง^๕ ก็ในวารที่ ๔ พระภิกษุแสดง
 ธรรมไม่เพี้ยนผิดทั้งอรรถทั้งพยัญชนะ พระผู้มีพระภาค
 ตรัสแต่^๕จน^๕ทว่า^๕ให้ภิกษุทั้งหลายสาธุการสรรเสริญนั้น ใน
 อรรถกถาพรรณนาว่า พระภิกษุซึ่งเป็นพหูสูตบุคคลมี^๕สุด
 ธรรมที่ตนสดับแลทรงไว้ได้มากนั้น สมเด็จพระผู้มีพระ-
 ภาคย่อมยกย่องตั้งไว้ในสถานเทียบเทียมพระองค์ว่า ดูกร

ปาสาทิกสูตร

๔๑

จุนท ภิกษุเช่นนั้นนั้นเธอมีไข้สาวกศิษย์แห่งท่านทั้งหลาย
แล้ว พุทฺโธ นาม เอโส เธอเป็นพุทธตรัสรู้แล้ว

ถวายเนื้อความในพระบาท สมเด็จพระผู้ทรงพระภาค
เมื่อตรัสแสดง ด้วยภิกษุ อันภิกษุธรรม กถา โดยประเภท ๔
ดังนั้นแล้ว ลำดับนั้นพระองค์จะให้เทศนาเจริญยิ่งขึ้นไป
จึงตรัสว่า น โห จุนท คุกรจุนท เราแสดงธรรมอยู่แต่ท่าน
ทั้งหลายบัดนี้ เพื่อดูจะให้ท่านทั้งหลายสำรวมระวังซึ่งอาสวะ
ทั้งหลายที่เป็นไปในธรรมอันสัตว์เห็น คืออัตตภาพชาติ
อย่างเดียวนั้นก็หาไม่ อนึ่งเราแสดงธรรมเพื่อจะให้ท่าน
หลีกกำจัดเสียซึ่งอาสวะ อันจะมีไปณโลกเบื้องหน้าอย่าง
เดียวก็น่าไม่ เราแสดงธรรมอยู่บัดนี้ ก็ย่อมหวังจะให้
ท่านทั้งหลาย สำรวมปกปิด สกตกันอาสวะซึ่งจะบัง เกิดขึ้นใน
อัตตภาพชาตินี้แลจะให้กำจัดอาสวะอันจักมีต่อไป ณะภพ
เบื้องหน้าทั้ง ๒ อย่างนั้น ตสมาติห จุนท เพราะเหตุนี้
คุกรจุนท ในข้อท่านพึงศึกษาให้รู้ เกิด จีวรอันใดเรา
อนุญาตยอมแต่ท่านทั้งหลาย จีวรอันพอแล้วอาจแล้วที่จะ
กำจัดป้องกันซึ่งเย็นแลร้อน และกำจัดซึ่งสัมผัสแห่งเหตุน
ยุงและลมและแดดและสัตว์เสือกคลาน ประโยชน์ความ
ต้องการอย่างนี้ เพียงจะปกปิดซึ่งอวัยวะที่ให้ความลอย

กำเริบขึ้นเท่านั้น อนึ่งบัณฑิตอันใดที่เราอนุญาตแล้วแต่
 ท่านทั้งหลาย บัณฑิตนั้นก็พอแต่ท่านทั้งหลาย เพียง
 ที่จะให้กายอันนี้ดำรงอยู่ และให้ชีวิตเป็นไป จงคเว้น
 ชิงวิหิงสาความเบียดเบียน อนึ่งพอเพื่อจะอนุเคราะห์แด่
 พรหมจรรย์ โดยผู้ บริโศครองเห็น ว่าเราจะสงบความเวทนา
 เก่า และไม่ให้เวทนาใหม่บังเกิดขึ้นได้ อนึ่งการยาตรา
 ดำเนินไปแลความเป็นผู้ไม่มีโทษอันบุคคลจะพึงเว้น แล
 ความอยู่เป็นสุขสำราญ ก็จักมีแต่เรา ด้วยบริโศคอย่างนี้
 ข้อนึงเสนาสนะที่นอน ที่นั่ง อันเราอนุญาต แต่ท่านทั้งหลาย
 ก็เพียงพอสามารถจะกำจัดเย็นแลร้อน และป้องกันกำจัด
 ชิงสัมผัสแห่งเหลือบของลมและแดดและสัตว์เสือกคตาน ก็
 ความต้องการในบริโศคเสนาสนะนั้นอย่างยิ่งเพียงบันเทาเสีย
 ชิงอันตรายอันเกิดขึ้นคือ ฤดูแลยในอันหลักออกเรือน
 อยู่เท่านั้น ฯ ดูกุญท เกสัชชปริกขารที่เป็นปัจจัยแต่คน
 ใช้อันใด ที่เราอนุญาตแต่ท่านทั้งหลาย เกสัชชปริกขารนั้น
 ก็สามารถจะกำจัดป้องกันความเวทนาอันจะตั้งขึ้น เพราะโร-
 คาพาธ อันเกิดขึ้นเบียดเบียนกายต่าง ๆ คือความเป็น
 บุคคลอันไม่มีเจ็บไข้เป็นอย่างยิ่งในเกสัชชปริกขารนั้นฉัน
 ถวายเนื้อความในอรรถกถา ข้อซึ่งพระผู้มีพระภาค
 ตรัสว่า ติฏฐธมฺมุคานํ อาสวณํ ในข้อเทศนาปัจจัย-

ปริกัปนั้นพระอรรถกถาจารย์แสดงความว่า อาสวะซึ่งเป็น
ไปในทวิฏฐธรรมนั้น คือว่าอาสวกิเลสที่อาศัยซึ่งความ
ปรารถนา และการเสพยาซึ่งบังจักษุเป็นเหตุแล้ว เกิดขึ้น
แต่ภิกขุณะโลกน อาสวกิเลสซึ่งบังเกิดขึ้นแต่ภิกขุ มีบังจักษุ
เป็นเหตุณะโลกน และอาสวะทั้งหลายที่บังเกิดขึ้นแต่ความ
หมายมั่นเพราะบังจักษุนั้น ชื่ออาสวะเป็นไปณะสัมปรายิก
ภพภายในนี้ เนื้อความว่าพระผู้มีพระภาคพระองค์แสดง
ธรรมจะให้ภิกขุสังวรปิตเสยซึ่งอาสวะในทวิฏฐธรรม มิให้เข้าไป
ณภายในจิตต์ได้ และจะให้กำจัดเกียดกันพินาฏเพิก
ถอนซึ่งเค้ามูลแห่งสัมปรายิกาสวะ มิให้มีเชื้อที่จะก่อเกิดต่อ
ไป ในข้อซึ่งพระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตซึ่งบังจักษุ ๔ มีจิว
เป็นต้นนั้น โดยอธิบายความประสงค์ พระองค์ตรัส
แสดงว่าจิวอันใดเราอนุญาตแต่ท่านทั้งหลาย จิวนั้นซึ่ง
เราอนุญาต ด้วยหวังใจว่าท่านทั้งหลายนั้นห่มแล้ว จะ
ทำทัฬหะเยอหยัง หรือซึ่งมานะมัวเมานั้นหาไม่ เรา
อนุญาตไว้ด้วยหวังว่าท่านทั้งหลายได้นุ่งห่มจิวนั้นแล้ว จะ
ได้กำจัดบันเทิงความเย็นและร้อนเป็นต้นแล้วจักได้ ประกอบ
โยนิโสมนสิการ เจริญสมณธรรมกรรมฐานให้เป็นสุขเท่า
นั้น เอวัง ปิณฑปาตาทีสุ ความอธิบายในนี้บังจักษุทั้งสาม คือ
ปิณฑบาท และเสนาสนะและ เกสัชชปริกขารก็เหมือนกันฉน

รับพระราชทานถวายเป็นวิสาขนาในพระบาท ๕ เนอความว่า
 พระผู้มีพระภาคทรงแสดงปัจจัยปรักปดงั้นแล้ว ลำดับ
 นั้น พระองค์จึงตรัสเทศนาในสุขัลลิกานุโยค ต่อไปว่า
 จานัม โข ปเนตัม คุกรจุนท เหตุเป็นที่ยังอันนั้นย่อมจะ
 มียอยู่ เหตุอันใดเล่าชื่อว่าดิรัตถียปริพาชกทั้งหลาย จะ
 พึงกล่าวแต่ท่านทั้งหลายว่า สมณะทั้งหลายพวกพึงผกฝ่าย
 แห่งพระสมณโคตมผู้สาวกบุตรนั้น ย่อมเป็นคนตามประ-
 กอบสุขัลลิกานุโยค ความตามประกอบอันติดอยู่ด้วยความสุข
 ดิรัตถียปริพาชกทั้งหลายผู้ทักกล่าวดังนั้น ท่านพึงถามว่า
 กตโม โส สุขัลลิกานุโยคนั้นเป็นอย่างไร ซึ่งให้ถาม
 ตอบดังนี้ เพราะว่าสุขัลลิกานุโยคนั้นมีมากหลายอย่าง ที่
 ประกอบด้วยโทษก็มีไม่มีโทษก็มี จตฺตาโรเม คุกรจุนท
 ความประกอบตามติดอยู่ด้วยความสุข ๔ อย่างเหล่านี้ เป็น
 ของต่ำช้าเป็นของแห่งชาวบ้าน และเป็นของปุถุชน ไม่
 เป็นของพระอริยะผู้ไกลข้าศึก และไม่ประกอบด้วยประโยชน์
 ไม่เป็นไปเพื่อหน่ายและคั่นคลายราคะ ไม่เป็นไปเพื่อดับ
 ไม่เหลือ แลร้างับสงบกิเลส ไม่เป็นไปเพื่อรู้ยิ่งแล
 ตรัสรู้พร้อม แต่ไม่เป็นไปเพื่อนิพพาน กตเม จตฺตาโร
 สุขัลลิกาโยทั้ง ๔ นั้น เหล่าใดคืออันใดบ้าง คุกรจุนท
 บุคคลบางคนในโลกนี้เป็นคนพาลมาสัตว์ทั้งหลายมาบำรุงตน

ให้เป็นสุข ทำตนให้อิ่มให้เต็มพว่งพี อันนี้เป็นสุขขัลลิกานุ
 โยคอย่างหนึ่ง เป็นปฐมที่แรก ปุน จปริ อนึ่งเล่า
 คนพาลบางคน ใน โลกนี้ ถือเอาซึ่งพัสดุ อันเจ้าของบมิได้ให้
 ถือด้วยลักแลข่มขืนชิงชิงของแห่งผู้อื่น มาบำเรอตน
 ให้เป็นสุขสำราญเป็นสุขขัลลิกานุโยคที่สอง ข้อหนึ่งบุคคล
 บางคนในโลกนี้ เจริญสาธุผลอกถว ได้พัสดุมามากมาย
 ตนให้เป็นสุขอัมบริบูรณ์ อันนี้ก็เป้นสุขขัลลิกานุโยคที่ ๓ ฯ
 ปุน จปริ ข้ออื่นยังมีอีก บุคคลบางคนในโลกนี้ เป็น
 ผู้พร้อมเพรียงด้วยกามคุณ บำเรอตนด้วยกามคุณทั้ง ๕
 อันนี้เป็นสุขขัลลิกานุโยคที่ ๔ อิม โข จตฺตาริ ดุจรถุนท
 สุขขัลลิกานุโยคที่ ๔ เหล่านั้แลเป็นของต่ำ เป็นของ
 แห่งชาวบ้าน เป็นของปฤชน มิใช่ของพระอริยะ ไม่
 เป็นไปเพื่อตรัสรู้ แลนพพาน ติรติถียปริพาชกทั้งหลาย
 กล่าวว่ สมณพรวรรคพวกพระโคตมผู้เป็นสัักยบุตร ย่อม
 ตามประกอบสุขขัลลิกานุโยคดังนี้ ถ้าท่านทั้งหลายถาม
 ตอบแลมากล่าวอ้างว่ สัักยบุตรสมณะทั้งหลายตามประกอบ
 สุขขัลลิกานุโยค ๔ เหล่านั้แล้วไซร้ ท่านทั้งหลายพึงกล่าว
 ปฏิเสธเปลื้องตนเสียว่ มา เทวี่ ท่านอย่าว่าแต่เราดังนี้
 เมื่อกล่าวตอบได้ติรติถียณนั้น แม้ถึงผู้กล่าวชอบ ว่าต้อง
 ตามเหตุ ก็ไม่พึงกล่าวครอบงำท่านทั้งหลายด้วยคำอันไม่

มีคำไม่จริงได้เลย จตตารโमे จุนฺท ตูกรจุนฺท สุขัล-
 ลิกานุโยคการประกอบตามคติอยู่ด้วยความสุขเหล่านี้ ๔ อย่าง
 ย่อมเป็นไปเพื่อจะให้หน่าย แลคลายความกำหนดโดยส่วน
 เดียว แลเป็นไปเพื่อจะดับแลร่างบัตร์สรุแลนิพพาน กตเม
 จตตารโ สุขัลลิกานุโยค ๔ นั้นเป็นไฉน คือธรรม
 เหล่าไร อิท จุนฺท ภิกขุ ตูกรจุนฺท ภิกขุในธรรม
 วินัยนี้ วิวิจเจว กามะหิ วิวิจ อกุสเลหิ ธมฺเมหิ เธอ
 สังัดจากกามทั้งหลายแล้ว สังัดจากเหล่าอกุศลธรรมทั้งหลาย
 เท่านั้น สวิตกคํ สวิจารํ วิเวกํ ปัตติสุขํ ปฐมํ ฌานํ อุป-
 สมปชช วิหริติ เธอเข้าไปถึงพร้อม บัลลุซึ่งฌาน
 ความเพ่งเป็นปฐมที่แรกพร้อมวิตกพร้อมวิจารมบัติแลสุขเกิด
 แต่วิเวกความสังัดจากนิวรณ์เหล่านั้น แล้วแลอยู่ ปฐมฌาน
 มหรรคตฺรปาพจรธรรมที่หนึ่ง เป็นความสุขอย่างหนึ่ง การ
 ที่มาประกอบตามซึ่งความพัวพันอยู่ด้วยปฐมฌานนั้น เป็น
 สุขัลลิกานุโยคที่ ๑ ปุณ จปริ จุนฺท ตูกรจุนฺท ยัง
 ข้อนอก ภิกขุผู้บัลลุถึงปฐมฌานแล้วนั้น วิตกกวิจารานํ
 วูปสมมา เพราะมาทำวิตกวิจารให้สงบรำงับไปเสียได้ โดย
 วิเศษ ก้าวล่วงภูมิต้นพื้นไป อุปสมปชช เธอเข้าไปถึง
 พร้อมบัลลุ ทตฺติยํ ฌานํ ซึ่งความเพ่งที่ ๒ อหณตคํ
 สมปสาทณํ ให้จิตตผ่องใสพร้อมณะภายใน เจตโส เอโก-

ปาสาทิกสูตร

๔๗

ทิกาวี ให้สมาธิเป็นธรรมอันเอกอุทัยขึ้นแห่งจิตต์เจริญขึ้น
อวิตกกัม อวิจาร์ ไม่มีวิตกไม่มีวิจาร์ สมาธิขมบัตินุสสิ
มีบัตินุสสิเกิดแต่สมาธิ วิหริติ เชอบัลลุดานที่ ๒ มี
คุณณแล้วแลอยู่ ทตติยานมหรคตฺรปาพจธรรมน เปน
สุขที่สอง การที่มาประกอบตามซึ่งอันพัพพันด้วยทตติยาน
น เปนสุขลลิกานโยคที่ ๒ ปุน จปรี จุนท ภิกขุ คุ
กรจุนท ยังสุขอนอก ภิกขุบัลลุดทตติยานแล้วนั้น
บัตินุสสิ จ วิรคา เพราะความหน่ายบัตินุสสิ ให้บัตินุสสิ
เสียได้ อุเปกขโก จ วิหริติ จึงเป็นผู้อุเบกขาเพ่งโดย
อุปัคัมมัธยัตถ์ด้วย สโต จ สมปะชาโน เปนผู้ระลึก
คือมีสติ เปนผู้รู้ทั่วพร้อมคือดำรงสัมปชัญญะไม่หลงด้วย
สุขณจ กาเยน ปณิสสเวเทติ เชอเสวยความสุขด้วยกายด้วย
ยณติ อริยา อาจิกขณติ อาศรัยคุณคืออุเบกขาแลสติสัม
ปชัญญะ แลเสวยสุขใดเล่าเปนเหตุ พระอริยเจ้าทั้งหลาย
จึงกล่าวสรรเสริญ ซึ่งบุคคลผู้ล่วงรป่าพจธรรมกัมที่สอง
ได้ หยั่งเข้ายังกัมที่สามแล้วนั้น อุเปกขโก สติมา
สุขวิหาริตี ว่าท่านผู้อุเบกขามีสติอยู่เป็นสุขดังนี้ ตตติย
ณานิ อุปสมปะช วิหริติ เชอนั้นเข้าไปถึงพร้อมบัลลุดสำเร็จ
ตตติยานความเพ่งที่สามอันมีคุณอย่างนั้นแล้วแลอยู่ ตตติย
ณารูปาพจธรรมนเป็นสุขที่สาม การที่มาประกอบ

ตามซึ่งอันพัวพันด้วยตติยฉานนี้เป็นสุขัลลิกานุโยคที่สาม ปุน
 จปริ จุนท ภิกขุ คุกรจุนท ยังคำที่จะพึงกล่าวอัน
 อีก ภิกขุผู้สำเร็จตติยฉานแล้วนั้น สุขสส จ ปหانا
 ทุกขสส จ ปหانا เพราะมละซึ่งสุขได้ด้วย มละซึ่ง
 ทุกข์ได้ด้วย ปุพเพว โสมนสสโทมนสส้านิ อตถกฺมา
 เพราะความที่แห่งโสมนัสสเวทนา โทมนัสสเวทนาทั้งสอง
 อัสตวักกับสิ้นไปณะกาลก่อนแท้จริง อุนสมปชฺช เธอ
 เข้าไปบัลลุพร้อมสำเร็จ จตุตถ ฉานี ซึ่งฉานความเพ่ง
 ที่สี่ อทุกขมสฺส ไม่มีทุกข์ไม่มีสุข อเปกฺขา สติปาริ-
 สุทฺธิ มีความที่แห่งสติเป็นธรรมอันบริสุทธิ์ อันอุเบกขา
 หกให้บังเกิดแล้ว วิหริติ เธอบัลลวจตุตถฉานมีองค์สอง
 คืออุเบกขาเอกกคคานันนั้นแลอยู่ จตุตถฉานรูปาพจรธรรมที่
 สิ้นเป็นความสุขที่ ๔ การที่มาประกอบตามซึ่งอันพัวพัน
 อยู่ด้วยจตุตถฉานนี้ เป็นสุขัลลิกานุโยคที่ ๔ ความ
 ประกอบตามซึ่งอันพัวพันอยู่ด้วยปฐมฉาน ทุคฺยฉาน ตติย-
 ฉาน จตุตถฉาน สรรูปาพจรมหรคตธรรมนี้ เป็นสุขัลลิกานุ-
 โยค ๔ อย่าง ๑ อุเม โข จุนท จตฺตาริ สุขัลลิกานุโยคา คุกรจุนท
 ความประกอบตามซึ่งอันพัวพันติดเนื่องด้วยนิรมิสฺส ๔ อย่าง
 เหล่านี้แล ย่อมเป็นไปเพื่อจะเห็นอภัยหนายเพื่อสหายคลาย
 กิเลสอันย่อมจัดตั้งเสียให้ปราศไป เพื่อจะดับเพื่อจะร่างับ

แห่งราคาทิกิเลส เพื่อจะตรัสรู้ ด้วยปัญญายิ่ง เพื่อจะ
ตรัสรู้ให้ตนพ้นจากหลักคือกิเลสด้วยดี เพื่อนฤพานดับ
เพลิงกิเลสเพลิงทุกข์เสียได้โดยส่วนอันเดียว

เอว ว เทยฺย ถ้าหากดิรัตถีย์ปริพพาชกทั้งหลาย
ผู้ที่ว่ากล่าวอยู่ ณ นั้น ครั้นท่านทั้งหลายซักถามแล้วแลมา
กล่าวอ้าง ซึ่งสุขัลลิกานุโยค ๔ อย่างเหล่านั้นไซ้รดังเรา
แสดงมา ท่านทั้งหลายก็ฟังกล่าวรับว่า เอว อย่างนั้นและฯ
ดิรัตถีย์ทั้งหลายเหล่านั้นกล่าวชอบอยู่ ก็ฟัง กล่าว แต่ท่าน ทั้ง
หลาย ไม่ฟังกล่าวครอบงำเข้ามาท่านทั้งหลายด้วยถ้อยคำที่
ไม่มีอยู่ที่ไม่จริงได้

จิณฺโณ ปณฺเฑ อเนกกรจฺจนฺท เหตุอันนั้นก็เป็นที่
ตั้งอยู่ เหตุอันใดเล่าซึ่งว่าดิรัตถีย์ปริพพาชกทั้งหลายจะฟัง
ได้ถามว่า ท่านทั้งหลายประกอบตามสุขัลลิกานุโยคสี่ประ
การนี้ หวังจำเพาะปราณานิสงส์ผลเท่าใด เมื่อดิรัตถีย์
ได้ถามณนี้ ท่านทั้งหลายฟังกล่าวตอบได้ว่า เราทั้งหลาย
ตามประกอบสุขัลลิกานุโยคทั้ง ๔ นี้ก็ณะเพาะหวังผลอนิ
สงส์ ๔ ประการ กตเม จตฺตาริ ผลสี่ประการนั้นเป็น
โฉน อธิวฺโส คุกรท่านผู้มีอายุ ภิกษุณธรรมวินัยนี้
นำสังโยชนสาม สักกายทิณฺฐิ วิจิกิฉา สลัพพัตตปรา-

มาส ให้สันไปรอบ เป็นโสดเป็นบุคคลถึงณเบื้องต้นซึ่งธรรม
อันเป็นกระแส มีความที่จะมิได้ตกไปผิดเป็นสภาวะธรรม
ดาตน และมีการตรัสรู้ เป็นที่ไปณเบื้องหน้า อิทํ ปจฺจํ
ผลิ อันนี้ผลที่แรกอันสงส์ที่ต้น ปุณ จปริ คำที่จะพึง
กล่าวยังมีอีก ภิกษุทำสังโยชน์สามให้สันไปแล้ว ให้ราคะ
โทสะ โมหะ บางเบาไปด้วย เป็นสภิกาค มิจักมายังโลก
นี้ครั้งเดียวเท่านั้น แม้จะกระทำทุกข์ให้ถึงที่สุดสิ้นไป อัน
นี้เป็นผลแลอานิสงส์ที่ ๒ ปุณ จปริ ข้ออื่นอีก ภิกษุทำ
สังโยชน์ที่มีในส่วนเบื้องต่ำทั้ง ๔ ให้สันไปและเป็นโอปปาติก
ผู้ลอยขึ้นไปบังเกิดณสุทธาวาสภพ ย่อมปรินิพพานในภพ
นี้มีอันไม่กลับมา แต่โลกนั้นเป็นธรรมดา อันนี้เป็นผล แห่ง
อานิสงส์ที่ ๓ อนึ่งเล่าดูกรอาวุโส ภิกษุณธรรมวินัยนกระ
ทำอาสวะให้สันไปโดยไม่เหลือ และตรัสรู้ยังกระทำให้แจ้ง
ด้วยลำพังตน ถึงเจโตวิมุติคืออรหัตตมรรค ปัญญาวิมุติ
คืออรหัตตผล อยู่เป็นสุขในทิณฺฐิธรรมอรรถภาพอันนี้ อิทํ
จุตฺตํ ผลิ อันนี้เป็นผลที่ ๔ อานิสงส์คำรบ ๔ ดูกรท่าน
ผู้มีอายุเราทั้งหลายประกอบตามสุขัลลิกนุโยค ๔ ประการ
เหล่านั้น ฉะเพาะหวังอานิสงส์ผลที่ ๔ ฉนฺ ๑ ดูกรจุนท
ท่านทั้งหลาย พึงกล่าวตอบได้ แต่ดีรตถียํ ปริพฺพชกทั้งหลาย
โดยนियมดังนี้

ปาสาทิกสูตร

๕๑.

จاني โข ปณตัง อนังคกรจุนท เหตุที่ตังอนันก
ย่อมจะมีอยู่ พวกคิรีตถีย์ปริพาชกทั้งหลายพึงกล่าวติเตียน
ว่าสมณะทั้งหลายอันเป็นพรรคพวกแห่งพระโคตมผู้บุตรสหาย
อภิจิตตมา มีสภาพไม่ประดิษฐานตั้งอยู่ในที่ถือว่ามรรณ
เนียมไม่ยั่งยืน โดยเนื้อความว่าสักยกปุตติยสมณะทั้งหลาย
ไม่ดำรงอยู่ในธรรมอันหนึ่งเลย สำคัญใจแต่ว่าถิ่นของตน
มีอยู่แล้ว ปรารถนาจะกล่าวอันใดก็กล่าวไปตามชอบใจของ
ตน บางทีกล่าวด้วยมรรค บางทีเจรจาด้วยผล บางคาบ
ก็เจรจาด้วยนฤพาน เยี่ยงย้ายไปตามอัธยาศัย ดกรจุนท
คิรีตถีย์ปริพาชกทั้งหลาย ผู้ที่ล่วงว่ากล่าวดั่งนั้น ท่าน
ทั้งหลายพึงตัดรอนเสียว่า อตถิ โข อวโส เตเน ภควตา
ชานตา ปสสตา มีอยู่แล ดกรอวโส ธรรมทั้งหลาย
อันพระผู้มีพระภาคนั้น เป็นผู้รู้ด้วยสัพพัญญุตญาณ เป็น
ผู้เห็นด้วยเบญจักษุ และผู้อรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า พระ
องค์ตรัสแสดงแล้ว บัญญัติแต่งตั้งแล้วแต่สาวกทั้งหลาย
เท่าถึงกาลขวัตจะพินาศ สาวกทั้งหลายก็ไม่พึงล่วง เปรียบ
เหมือนหลักอันแล้วด้วยเหล็ก ที่บุคคลบักหยั่งลงลงใน
แผ่นดินไม่รู้ สันร สะเทือน บุคคลผู้ใดหนึ่งไม่อาจให้
ไหวให้เคลื่อนไถ่นั้น ดกรท่านทั้งหลายผู้มีอายุ พระ
ภิกษุองค์ใดนั้น ซึ่งเป็อรหันตสนอาสวะแล้วอยู่ จบพรหม-

จรรยไม่ต้องกระทำความเพียรเพื่อบรรณเบื่องบน ปลงภาระ
อันหนักเสียได้แล้ว และมีประโยชน์ตนตามถึงแล้ว มี
สังโยชนกิเลสที่จะประกอบไว้ และเป็นผู้วิมุตติหลุดถอน
พ้นกิเลสเพราะตรัสรู้ชอบแล้ว พระภิกษุผู้อรหันต์นั้น
ย่อมตั้งอยู่ในอกัปปฐานเป็นผู้ไม่ควรเพื่อจะประพฤติกว้างขวาง
เหตุที่ถึง ๘ สถาน คือพระภิกษุอรหันต์ขีณาสพนั้นไม่ควร
จะปลงเสียซึ่งชีพสัตว์ให้พินาศม้วยมรณเป็นอกัปปฐานที่ ๑
ไม่สามารถจะเบียดบังฉ้อลักพัสตฺของท่านผู้อื่น นี่เป็นอกัปป
ฐาน ๒ อนึ่งภิกษุขีณาสพไม่ควรแล้วที่จะเสพย์เมถุนธรรม
ธรรมแห่งบุคคลคู่ตามวิสัยโลกนิยมเป็นอกัปปฐานที่ ๓ ภิกษุ
ขีณาสพนั้นไม่อาจกล่าวสัมปะชานมุสาวาท รู้แล้วและแกล้ง
เจรจาเท็จให้ผิดเพี้ยนเสียเป็นอกัปปฐานที่ ๔ อนึ่งท่านย่อม
ไม่บริโภคพัสตฺกามกิเลสกามอันกระทำสะสมไว้เหมือนเมื่อตน
เป็นคฤหัสถ์อยู่ในกาลก่อนจนเป็นอกัปปฐานครบ ๕ ภิกษุ
ขีณาสพไม่ควรจะไปยังฉันทาคติคัมภ ๖ ไม่ไปยังโทสาคติที่ ๗
ไม่ไปยังโมหาคติที่ ๘ ไม่ไปยังภยาคติที่ ๙ ภิกษุผู้ขีณาสพ
อรหันต์ย่อมเป็นอกัปปไม่อาจประพฤติกว้างขวางทำซึ่งอกัปป
ฐานทั้งหลาย ๘ เหล่านี้

ถวายนอความไพศัมภีร์อรรถกถา ในข้อความซึ่งว่าพระ
ภิกษุขีณาสพอรหันต์ไม่ประพฤติกว้างในอกัปปฐานทั้ง ๘ นั้น

พระอรรถกถาจารย์ท่านพรรณนาว่า สมเด็จพระเจ้าปณิธิ วิโร-
 ปนาที่สุ ในการที่จะแก่งปลงสัตว์เป็นเสี้ยจากชีวิตเป็นต้นนั้น
 แม้แต่เพียงภูมิพระอริยเบองดำ มีพระโสดาบันเป็นต้น
 ก็ไม่อาจล่วงกระทำได้ ก็แต่ในความซึ่งว่าบริโศกคามารมณ
 อันสะสมไว้นั้น ยังมีอยู่ แต่พระโสดาบันบุคคลทั้งหลาย
 แท้จริงพระโสดาบัน แลพระสภิกาคามี พระอนาคามีอยู่
 เป็นคฤหัสถ์ท่ามกลางเรือน ดำรงอยู่ด้วยพยุชนะเพศ
 ปราภฏแห่งคฤหัสถ์ได้ตลอดกาลสิ้นชีวิตแห่งตน ฝ่ายพระ
 ขีณาสพซึ่งเป็นมนุษย์นั้น ถ้าถึงอรหัตต์แล้วย่อมออกบรรพชา
 เสียบ้างปรินิพพานบ้าง มีคติสองสถานเท่านั้น พระขีณาสพใน
 เทพดาจตุรหารัชิกาเป็นต้น ถึงอรหัตต์แล้วซึ่งจะประดิษฐาน
 ดำรงชีพอยู่แต่สักครู่หนึ่งไม่มี ถึงอรหัตต์แล้วก็ย่อมปรินิ-
 พพานไปในขณะที่ยังดำรงอยู่นั้น เพราะไม่มีที่สังกัดกลับกำบังกาย
 ฝ่ายพระขีณาสพตั้งอยู่ในอิตถภาพ ปณภูมิเทพดา แม้ถึง
 พระอรหัตต์แล้วก็ยังไม่ประดิษฐานตั้งอยู่ได้ล่วงกาลนาน ก็บัญชา
 ดังนี้พระพุทธรองค์ทรงปรารภเทศนาขึ้น ด้วยอำนาจแห่ง
 พระขีณาสพซึ่งเป็นมนุษย์นั้น ซึ่งตรัสอ้างว่า เสยยกา.ป.พ.เพ
 อาคาริกภูโต ภิกษุขีณาสวะเป็นอภัพเสยแล้วในบริโศ
 กามารมณ กระทำสะสมเหมือนหนึ่งเป็นคฤหัสถ์อยู่
 ในเรือนในกาลก่อนนั้น ข้อนี้อีกสองความให้เห็นชัดว่า

พระองค์ตรัสด้วยอำนาจ แห่งขันนาสพ ซึ่งเปนชาติมนุษย์
มิได้ตรัสด้วยอำนาจ แห่งขันนาสพ สันอาสวะ ถึงอรหัตต์ แล้ว
และมละฆรวาสบรรพชาถือเอาเพศภิกษุแล้ว ดำรงชีพยืน
ยาวไปได้ นั้น เพราะท่านทำลายลบถ้างสังโทษนั้นด้วย
บรรพชาคุณแล้ว

รับพระราชทานถวายเนอความในบาฬี สมเด็จพระ
ทรงพระภาคทรงแสดงปริยายในไตรตถียวาท ถ้อยคำไตรตถีย
อันจะพึงติเตียนด้วยอุจฺฉิฏฐธรรม ดังถรววิสัยนานั้นแล้ว
ลำดับนั้นพระองค์จึงทรงปรารภเทศนาข้ออื่นอีกตรัสว่า จาน
โข ปเนตฺ วิชฺชติ ตถฺจณฺท เหตุที่ตั้งอันนี้ย่อมจะมีอยู่
เหล่า ไตรตถียปริพพาชกทั้งหลาย จะพึง กล่าว ว่าพระสมณะผู้
โคตมนี้ เชอมาบัญญัติแต่งตั้งญาณทัสนบัญญัติเครื่อง
เครื่องเห็น ประภังกาลอันล่วงแล้ว ไม่มีฝั่งไม่มีที่
กำหนดเลย แม้ไปใหญ่กว้างพ้นประมาณ โน จ โข อนาคต
อหฺรณํ ก็แต่ญาณทัสนซึ่งปรารภกาลอนาคตข้างหน้านั้น
พระโคตมมิได้บัญญัติให้เป็นกาลไม่มีฝั่ง เหมือนอย่าง
อดีตกาลไม่ว่า ก็ความที่พระโคตมบัญญัติกาลอนาคตได้
เป็นไฉน ก็ไตรตถียปริพพาชกทั้งหลายเหล่านั้นมาสำคัญ
ญาณทัสนที่จะพึงบัญญัติดังลงอย่างอื่น ด้วยญาณทัสนอัน
ดังลงอย่างอื่น ขณฺวิ พาลา อพฺยตฺตา ดังคนพาลทั้งหลาย
ที่ไม่ฉลาดนั้นแล

ปาสาทิกสูตร

๕๕

ในคัมภีร์อรรถกถา พรรณนาความสำคัญใจของ คิริตถีย์ทั้งหลาย ว่าพวกคิริตถีย์มาสำคัญคิดไปว่า พระโคตมนี้ชรอยเธอจะรู้แต่กาลอดีตที่ล่วงไปแล้วอย่างเดียว ข้างกาลอนาคตเธอหารู้ไม่ ตถา หิ อย่างนั้นจริงอยู่ การที่เธอตามระลึกชาติกฬาร้อยห้าสิบชาติก็ปรากฏตนได้รู้ทั่วอยู่ ก็แต่ความที่พระโคตม ระลึกกาลอนาคตได้มากอย่างนั้นไม่ปรากฏเลย อิมมตถิ มณฺเฑนา นาคา คิริตถีย์ทั้งหลายมาสำคัญเอาเนื้อความดังนี้แล้วจะพึงกล่าวว่า อตฺถิ โข อทฺธานิ เปนต้น โดยความที่มาในพระบาฬีนั้น

ข้อซึ่งพระผู้มีพระภาคตรัสว่า อนุภาววิทเกณณฺณนาทสฺสเนน นั้นโดยเนื้อความว่า คิริตถีย์ทั้งหลายสำคัญซึ่งญาณทัสน อันปรารภเหตุอันเป็นไปอยู่ ที่จะพึงย่อเข้าถือเอาและพึงบัญญัติด้วยญาณทัสน เครื่องเห็นเป็นอย่างอันปรารภเหตุอัน แท้จริงคิริตถีย์เหล่านั้น ย่อมมาสำคัญซึ่งญาณทัสนว่าจะเพาะเข้าไปตั้งอยู่เนื่อง ๆ กันไม่ขาด แต่บุคคลทั้งในเวลาเที่ยวแล่น กลับ แลตั้นเสมอเป็นนันทร์ ก็ญาณปริชาเช่นนั้นไม่มีเลย เพราะเหตุนั้นพระผู้มีพระภาคจึงตรัสติเตียนเสียว่า ยถา วา ลู อพยตฺตา ° คนพาลที่ไม่ฉลาด ย่อมสำคัญคิดผิด ๆ ไปฉันทิ คิริตถีย์ก็ตริกเห็นไปฉันทิ นั้น ถวายเนื้อความในพระบาฬี สมเด็จพระผู้มีพระภาค

ทรงแสดงความสำคัญ ผิดอันมีนัยนันทนัตริตถีย์ทั้งหลายดังนี้
แล้ว ลำดับนั้นพระผู้มีพระภาคจึงเทศนาปรารภอติตังสญาณ
แลอนาคตังสญาณ อันเป็นพุทธวิสัยว่า อติตัง โข จุนท
อทุธานิ อตุรจุนท สตานุสาร์ญาณปริชาตามระลึกด้วย
สติ คือบุพเพนิวาสานุสสติญาณซึ่งปรารภกาลอดีตล่วงแล้ว
ของพระตถาคตย่อมมีอยู่ พระตถาคตอยากจะใคร่รู้ เพียง
เท่าใด ก็ระลึกเพียงเท่านั้น อนาคตณฺจ โข อทุธานิ
อนังญาณปริชาจ้องตมคฺคญาณบังเกิดขึ้นณโพธิ สมัยกาลแรก
ตรัสรู้ ปรารภกาลส่วนอนาคตภายหลัง ย่อมบังเกิดขึ้น
แต่พระตถาคตเจ้า เห็นตลอดไปณเบื้องหน้าว่า อยมณฺติมา
ชาติ ความเกิดอันมีที่สุด เดียวณภพใหม่ที่เราจะเกิด
ต่อไปอีกไม่มีแล้ว อตุรจุนท วัตถุเรื่องราวอันใดที่ล่วงไป
แล้ว ไม่จริง ไม่แท้ ไม่ประกอบด้วยประโยชน์ น ตัง
ตถาคโต พยาโกโรติ วัตถุนั้นพระตถาคตก็ไม่พยากรณ์กล่าว
ทาย ถึงวัตถุเป็นอดีตถึงจริงแล้ว ถ้าไม่ประกอบด้วยประโยชน์
แล้ว พระตถาคตก็ไม่ตรัสพยากรณ์ ถ้าหากว่าวัตถุที่เป็น
อดีตนั้นจริงแท้ทั้งประกอบด้วยประโยชน์ พระตถาคตย่อม
รู้กาลในที่ซึ่งพยากรณ์ซึ่งส่วนอดีตนั้น แม้ถึงวัตถุเรื่องความ
ซึ่งเป็นอนาคตและปัจจุบันนั้นเล่า เหมือนกันกับส่วนซึ่งเป็น
อดีตนั้นมิได้แปลกกัน อติ โข จุนท อตุรจุนท ด้วยกระ

นแลในธรรมทั้งหลายซึ่งเป็นอดีตอนาคตปัจจุบัน ทั้งสามกาล
นั้น ตถาคโต กาลว่าที่ พระตถาคตย่อมกล่าวตามกาล
กล่าวแต่ที่จริง กล่าวต้องตามอรรถแลธรรม แลกล่าว
โดยวินัย เพราะเหตุฉะนั้นบัณฑิตทั้งหลายผู้ดำเนียรด้วยปรีชา
จึงกล่าวท่านเรียกท่านว่า ตถาคโต เจริญอย่างนั้น ข้อหนึ่ง
ตถาจรณท ุบายตนะรูปที่จะพึงเห็น แลสัททหายตนะเสียง
ที่จะพึงฟัง แลมุคตอารมณ์ที่พึงถูกต้องรู้ คือคันชาตนะ
รสายตนะ โผฏฐัพพายตนะทั้งสาม วิญญาตัม อันบุคคล
รู้ชัด แลธัมมามรณัมสุขและทุกข์เป็นต้น หรืออารมณ์อัน
ได้ถึงแล้วแลอารมณ์ที่ยังแสวงหาอยู่ หรืออารมณ์อัน
บุคคลสัญจรตามด้วยใจ อารมณ์ดังทั้งสี่ของโลกรทั้ง
เทพดาแลมารพรหม ของหมู่สัตว์ทั้งสมณะและพราหมณ์
ทั้งเทวดาและมนุษย์สันด้วยกัน พระตถาคตตรัสรู้ยิ่งชอบ
แล้วไม่พิปริตเลย เพราะเหตุนั้น บัณฑิตพึงกล่าวเรียก
ท่านว่า ตถาคโต ท่านผู้ไปแล้วด้วยญาณอย่างนั้น ฯ

ในกัมภีร์อรรถกถาพรรณนาความว่า ซึ่งพระผู้มีพระ
ภาคตรัสว่า ตถาคเตน อภิสมพุทฺธิ พระตถาคตตรัส
รู้ยิ่งซึ่งอารมณ์รูปเป็นต้นของโลกทั้งเทพตาน ข้อนี้โดย
อธิบายว่า อปริมาณสุ โลกาตฺตสุ รูปซึ่งเป็นอารมณ์

มีพรรณเขียวเหลืองเป็นต้น ย่อมมายังคลองจักษุในจักษุ
 ทวารแห่งโลกทั้งเทพดาในโลกธาตุไม่มีประมาณ บันดารปาร
 มณทั้งสี่ พระตถาคตเจ้าตรัสรู้แล้ว ว่าสัตว์ผู้นั้นใน
 ขณะนั้น ได้เห็นรูปข้อนั้นแล้วจะรณเริงหรือเป็นทุกข์โทม
 นัส หรือมัชยัตเป็นกลางอย่างใด ๆ พระตถาคตเจ้าตรัส
 อย่างนั้นทุกประการ อนึ่งพระตถาคตเจ้าตรัสทั่วไปใน
 โลกธาตุ ไม่มีประมาณว่า สัตว์ผู้นั้นในขณะเมื่อสัททา
 รมณมีเสียงสังข์แลเสียงกลองเป็นต้น มายังคลองโสทใน
 โสททวาร หรือคันธารมณมีกลิ่นรากไม้เปลือกไม้กลิ่นดอก
 และผลเป็นต้น มาถึงกระทบในฉานทวารก็ดี หรือเมื่อ
 รสารมณ มีรสผลไม้และรสในลำต้น และรากเปลือกใบ
 เป็นต้น มากระทบถึงในชีวหาทวาร อนึ่งหรือโผฏฐัพพา
 รมณอันแตกต่างด้วย ปฐวี, เตโช, วาโย, ธาตุที่กระ
 ด้างแลเย็นร้อนแลไหวติงมาถึงถูกต้องในกายทวารแล้ว สัตว์
 ผู้นั้นชนชมหรือเศร้าโศกเสียใจ อนึ่งพระตถาคตเจ้าย่อม
 ทรงทราบว่ เมื่อธัมมารมณมีสุขและทุกข์เป็นต้นมายัง
 คลองมโนทวาร สัตว์ผู้รู้ชัดซึ่งอารมณ์ สิ่งแล้วก็โสมนัส
 รณเริง หรือ โทมนัส น้อยใจ และเพ่ง เพิกเฉย อยู่ เป็นกลาง
 ตามอารมณ์ที่มากระทบถึงนั้น ฉะนั้น แท้จริง อารมณ์อัน
 ใด ซึ่งสัตว์ทั้งปวงได้เห็นและได้ฟังและสุมตมตมถูกต้อง

และรู้แจ้งแล้ว อารมณีนั่นชื่อว่าพระตถาคตจะไม่ได้รู้ไม่ได้
เห็นและไม่ได้ฟังเป็นต้นนั้นไม่มี ข้อหนึ่งอารมณมีรูป
เป็นต้น แม้อันสัตว์แสวงหา ซึ่งได้ตามประสงค์ย่อมมี ที่
สัตว์แสวงหาและไม่ได้ก็มี ที่ไม่ได้แสวงหาและถึงได้โดย
ลำพังตน ไม่พัวแสวงหานั่นก็ย่อมมี ที่ไม่ได้แสวงหา
และไม่ได้ไม่ถึงนั้นก็มี ถึงถึงอารมณทั้งปวงนี้ พระตถาคต
เจ้าจะไม่ได้ถึงและไม่ได้กระทำให้แจ้ง ด้วยญาณปริชาณัน
ไม่มี เพราะความที่สถานอันใด ๆ อันโลกไปไม่รู้
และรู้แล้วฉันทใด สถานนั้นพระองค์ตามไปทันถึงและรู้
แล้วฉันทนั้น บัณฑิตทั้งหลาย จึงกล่าวท่านเรียกท่านว่า
ตถาคต ท่านผู้ไปแล้วฉันทนั้นฉน ฯ

ถวายเป็นวิสาขนาในพระบาท โดยเนื้อความว่า พระ
ผู้มีพระภาคจะตรัสเทศนาในปริยายข้ออื่นอีกจึงตรัสว่า ยณ
จุนท รตตี ตถกรจุนท พระตถาคตตรัสรู้ยิ่งซึ่งสัมมาสัมโพ
ธิญาณอันยิ่งพิเศษกว่าญาณอื่นก็ในเวลารাত্রี พระตถาคต
ปรินิพพานด้วยอนุปาทิเสสปรินิพพานธาตุ ก็ในเวลารাত্রี
ณระหว่างกาล ตั้งแต่ได้ตรัสรู้แล้วจนดับขันธปรินิพพานนั้น
เจรจาออกซึ่งวาจา แสดงอรรถธรรมอันใดอย่างไร วาจา
นั้นก็ย่อมเป็นไปอย่างนั้นทั้งสิ้น จะได้แปรผันเป็นอย่าง
อื่นแต่สักข้อหนึ่งเป็นไม่มี เพราะเหตุนั้น วิญญูชนผู้รู้

ชัดจึงได้เรียกท่านว่า ตถาคต ท่านผู้กล่าววาจาอย่างนั้น
 อนึ่งพระตถาคตนั้น กล่าวด้วยวาจาฉันใด ก็ทำด้วยกาย
 ฉันนั้น กายกับวาจา มิได้แปลกกัน เพราะเหตุนี้ผู้มี
 ปรีชาจึงเรียกท่านว่า ตถาคต ท่านผู้กล่าวอย่างนั้น อนึ่ง
 ดูกุรจนท ในโลกนี้กับทั้งเทพดาทั้งมารพรหม ในหมู่
 สัตว์ทั้งสมณะและพราหมณ์ ทั้งเทพดาและมนุษย์ทั้งปวงนั้น
 พระตถาคตเป็นผู้ครอบงำเสียได้สิ้น ผู้ใดผู้หนึ่งไม่ครอบ
 ครอบงำท่านได้เลย อัญชลิตถุสส วสวัตติ เป็นผู้เห็นโดย
 แท้ให้อำนาจเป็นไปตามปรารถนา ตสฺมา ตถาคตอิ วุจฺจติ
 เพราะเหตุนี้ วิญญูชนจึงกล่าวพระตถาคตเข้ากันว่า ตถา-
 คโต ผู้ไปด้วยอย่างนั้น ไม่ขัดขวางทุกประการ

เอว อตฺตโน อสมํถิ อนตฺตริ สพฺพญฺญุํ ฌมฺมราชาว
 กเถตฺวา สมเด็จพระผู้ทรงพระภาค ตรัสซึ่งความที่แห่ง
 พระองค์เป็นบุคคลไม่มีผู้เสมอ ไม่มีผู้จะยิ่งขึ้นไปกว่า
 เป็นผู้รู้ธรรมทั้งปวง เป็นธรรมราชพระราชาโดยธรรม ด้วย
 ประการฉนี้แล้ว บดิน เมื่อพระองค์จะทรงบัลลือสิงหนาทว่า
 ปุตุสมณพราหมณานิ ลทฺธิสฺส มยา อญฺญาตํ อทิฏฺฐิ นาม
 นตฺถิ สิ่งใดสิ่งหนึ่งในลัทธิทั้งหลาย ของสมณพราหมณ์
 เป็นอันมากมีมาอยู่หนาแน่นไป ซึ่งเราผู้พระตถาคตจะไม่
 รู้แล้ว ไม่เห็นแล้วนั้นไม่มี สิ่งทั้งปวงย่อมเป็นไปณกาย

ปาสาทิกสูตร

๖๑

ในแห่งปรีชาญาณของเราผู้พระตถาคตสัน

อิตี สีนาทิ นทนโต เมื่อพระองค์จะทรงบัลลือ
สิงหนาทตั้งขึ้น จึงตรัสเทศนาด้วยพยากตวัตรูปพยากตวัตรู
ซึ่งทรงพยากรณ์แล้วไม่พยากรณ์เลยนั้น แต่จุนทสมณทูตเทศ
ต่อไปว่า จานั โข ปเนตติ จุนท วิชชติ คุกรจุนท
เหตุเป็นที่ตั้งแห่งผลข้อนี้จะมียู่ ซึ่งเหล่าเดียรติถีย์ปริพ
พาชกบรรพชิตภายนอก จะพึงเจรจาได้ถามท่านทั้งหลาย
ผู้สาวกบุตติยสาวกว่า กิ นุ โข อวุโส โหติ ตถาคโต
ปรมมรณา คุกรท่านผู้มีอายุทั้งหลาย สัตว์มีอยู่เบื้องหน้า
แต่มีมรณะหรือ เบื้องหน้าความตายแล้ว สัตว์มีอยู่หรือ
เบื้องหน้ามรณะแล้ว สัตว์ผู้ตายนั้นมียู่หรือ อิทเมว
สจจิ คำที่ว่าเบื้องหน้าแต่มีมรณะแล้ว สัตว์มีอยู่ ดังนี้
นั้นและเป็นคำจริง โมกขมณณิ คำอื่นเป็นคำเปล่าไม่จริง
ดังนี้หรือไม่เล่า เอว วาทีโน โข จุนท คุกรจุนท เดีย
รติถีย์ปริพพาชกผู้กล่าวอย่างนี้ ท่านทั้งหลายผู้พุทธสาวก
พึงกล่าวตอบว่า อพยากตัง โข อวุโส ภควตา คุกรท่าน
ผู้มีอายุทั้งหลายชื่อว่า โหติ ตถาคโต ปรมมรณา สัตว์
มีอยู่ เบื้องหน้าแต่มีมรณะ คำนั้นแลจริง คำอื่นเปล่าไม่
เป็นจริง ดังนี้ พระผู้มีพระภาคไม่พยากรณ์ไม่ตรัสไม่
กล่าวแก่ ดังนี้ อนึ่ง อัญญเดียรติถีย์ปริพพาชกทั้งหลาย

จะพึงกล่าวได้ตามว่า ก็ ปณาวุโส คุกราวุโส ก็อะไรเล่า
 น โหติ ตถาคโต ปรมมรณา เบื้องหน้าแต่มีระแล้ว
 สัตว์ไม่มีอยู่ คำนั้นแท้จริง คำอื่นเปล่า ดังนี้หรือ เอว วาทีโน
 โข จุนท คุกรจุนท อัญญเดียรตถียปริพพาชกทั้งหลาย
 ผู้กล่าวอยู่อย่างนี้ ท่านทั้งหลายผู้พุทธสาวกพึงกล่าวตอบว่า
 เอวปี โข อพฺยากตัม แมถังอย่างนี้เช่นท่านถามเล่า พระ
 ผู้มีพระภาคเจ้าก็ไม่ทรงพยากรณ์ อนึ่งอัญญเดียรตถียปริพพาชก
 ทั้งหลายจะพึงเจรจาได้ถามว่า โหติ จ น โหติ จ ตถา-
 คโต ปรมมรณา เบื้องหน้าแต่มีระไปแล้ว สัตว์มีอยู่ด้วย
 ไม่มีอยู่ด้วย คำนั้นแท้จริง คำอื่นเปล่าไม่จริง ดังนี้หรือ
 เนว โหติ น น โหติ ตถาคโต ปรมมรณา เบื้องหน้า
 แต่มีระไปแล้ว สัตว์มีอยู่ก็ไม่ใช่ ไม่มีก็ไม่ใช่ คำนี้
 นั้นแท้จริง คำอื่นเปล่าไม่จริง ดังนี้หรือ เอวมสฺส วณินยา
 ท่านทั้งหลาย พึง เจริญ ความ กับอัญญ เดียรตถีย ปริพพาชก
 เหล่านั้นว่า เอวปี โข อพฺยากตัม แมถังอย่างนี้ เช่น
 ท่านถามสองวาทีนเล่า พระผู้มีพระภาคเจ้าก็ไม่ทรงพยากรณ์
 เอว วาทยุ ถ้าอัญญเดียรตถียปริพพาชกทั้งหลายจะพึง
 กล่าวถามชักเหตุไปว่า กสฺมา ปเนตํ ดังนี้ ๆ ทั้งสี่เรา
 ถามว่ามา ๆ แล้วนั้น เหตุไรพระสมณโคตมเจ้าจึงไม่พยา-
 กรณ์ เอวมสฺส วณินยา ท่านทั้งหลายพึงกล่าวตอบกับ

เดียรัจฉายปริพพาชกเหล่านั้นว่า น เหติ อตฺถสยฺหิตํ เพราะ
ว่าฐานะทั้งสี่นั้นไม่ประกอบไปด้วยประโยชน์ ไม่ประกอบ
ด้วยเนอความ ไม่ประกอบไปด้วยธรรมที่ชอบเลย น อาทิ-
พรหมจริยํ ไม่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ ไม่เป็นไป
เพื่อจะเห็นอภัยหนาย ไม่เป็นไปเพื่อจะปราศจากโรคความ
กำหนด ไม่เป็นไปเพื่อจะดับ ไม่เป็นไปเพื่อจะรับ ไม่เป็น
ไปเพื่ออภิญญาและสัมโพธแลนฤพานเลย ตสฺมา อพฺยา-
กํ เพราะเหตุนี้ ฐานะทั้งสี่นี้ พระผู้มีพระภาคเจ้า
จึงไม่พยากรณ์

ในคัมภีร์อรรถกถาพรรณานาบททั้งสามตามลำดับ น อตฺถ-
สยฺหิตนฺติ ซึ่งว่าไม่ประกอบด้วยประโยชน์ อันประโยชน์
ไม่ตั้งอยู่ด้วยดังนี้ อธิโลกปรโลกตฺถสยฺหิตํ น โหติ
ไม่เป็นของประกอบด้วยประโยชน์ในโลกนี้ และประโยชน์
ในโลกเบื้องหน้า ฯ น รมฺมสยฺหิตนฺติ ซึ่งว่าไม่ประกอบ
ด้วยธรรมดังนี้ นวโลกุตฺตรธมฺมนิสฺสิตํ น โหติ ไม่
เป็นของอันอาศัยซึ่งโลกุตฺตรธรรม ๕ อย่าง คืออริยมรรค ๔
กิริยผล ๔ และนฤพาน ๑ ฯ น อาทิพรหมจริยกนฺติ
ซึ่งว่าไม่เป็นเบื้องต้นแห่งพรหมจรรย์ดังนี้ สิกฺขชุตฺตย-
สฺส กสฺส สกฺกสาสนพรหมจริยสฺส อมฺภิตํ น โหติ ไม่
เป็นเบื้องต้นแห่งสาสนพรหมจรรย์ทั้งสี่ ที่ท่านสงเคราะห์

ด้วยสิกขาทั้งสาม คือศีลสมาธิปัญญา

และฐานะทั้งสี่มี โหติ ตถาคโต ปรมมรณา เป็นต้น
นั้น ไม่ประกอบด้วยอรรถและธรรม และไม่เป็^นเบ่งคัน
แห่งพรหมจรรย์ และไม่เป็^นไปเพื่อนิพพิทาความเหิน
หน่ายฝักฝ่ายทางพระนิพพานเลย เพราะเหตุไม่มีประโยชน์
นั้น พระผู้มีพระภาคเจ้า ผู้ดำเนิ^รแต่ในประโยชน์
พระองค์จึงไม่ทรงพยากรณ์

ถวายน^อความในพระบ[ิ]พ[ิ] อพยากิตถาว[ิ] ทสเสตวา
สมเด็จพระผู้ ทรงพระภาคทรงแสดงซึ่งความที่แห่งทิฏฐิสถาน
ทั้งสี่ เป็^นวัตถุอันพระตถาคตพุทธเจ้าไม่พยากรณ์โดย
นิยมตั้งนั้นแล้ว เมื่อจะทรงแสดงซึ่งวัตถุที่พระตถาคตพุทธ
เจ้าทรงพยากรณ์ จึงตรัสแก่จุนทสมณทูทเทศว่า จาน[ิ] โข
ปเนต[ิ] จุนท วิชชติ[ิ] ดูกรจุนท เหตุเป็นที่ตั้งอันนั้นจะมี
อยู่ เหล่าอัญญเดียรตถิ^ยปริพพาชกจะพึงเจรจาไถ่ถามว่า
ก็ ปณาวุโส สมณเณ โคตมเณ พยาकर्^ถ ดูกรอว[ุ]โส
ก็อะไรเล่า พระสมณโคตมเจ้าได้พยากรณ์ พระสมณ-
โคตมเจ้าได้ทรงพยากรณ์ข้อใดเล่า เอวมสสุ วณินิยา ท่าน
ทั้งหลายพึงเจรจาตอบ อัญญเดียรตถิ^ยปริพพาชกเหล่านั้นดัง
นี้ว่า อิท[ิ] ทุกขน^คติ โข อว[ุ]โส ภควตา พยาकर्^ถ ดูกร
อว[ุ]โส พระผู้ทรงพระภาคเจ้าได้ทรงพยากรณ์ ๔ สถาน

ปาสาทิกสูตร

๖๕

ว่า อิทํ ทุกขํ อັນนํทุกขํ อยํ ทุกขสมุทโย อັນนํ
 เหตุให้ผลเกิดขึ้นพร้อมแห่งทุกขํ เหตุก่อให้ทุกขํนั้นบังเกิด
 ขึ้น อิทํ ทุกขนิโรธอ อันนํความดับไม่เหลือแห่งทุกขํนั้น
 อยํ ทุกขนิโรธคามินีปฏิปทา อันนํปรินิบัติให้สัตว์ ไปยัง }
 ถึง }

ความดับไม่เหลือแห่งทุกขํ หนทางจะให้สัตว์ถึงความดับ
 ทุกขํ พระผู้มีพระภาคเจ้าได้ทรงพยากรณ์ ๔ สถาน
 พยากรณ์อริยสัจของจริงอย่างประเสริฐ ๔ ประการณ

โดยอรรถกถาธิบายในฐานะทั้ง ๔ นั้นว่า . ตณห์ จเปตวา
 อวเสสา เตภูมิกา ธมฺมา ทุกขนติ พยากตํ ธรรม
 ทั้งหลายอันเป็นไปในภูมิ ๓ มีกามาพจรเป็นต้น เว้นไว้
 แต่ค้นหาแล้วเหลืออันพระผู้ ทรงพระภาคทรงพยากรณ์กล่าว
 แก้วว่า ทุกขสัจ ค้นหาให้ทุกขํนั้นแลเป็นขึ้นเกิดขึ้น
 พระผู้มีพระภาคพยากรณ์กล่าวแก้วว่า ทุกขสมุทัย เหตุ
 ให้ทุกขํเกิด ความไม่เป็นไปแห่งทุกขํและค้นหาทั้งสอง
 นั้น พระผู้มีพระภาคพยากรณ์กล่าวแก้วว่า ทุกขนิโรธ
 ความดับไม่เหลือแห่งทุกขํ อริยมรรคที่กำหนดร ชงทุกขํ
 และละเสียซึ่งสมุทัยคือค้นหา และกระทำให้แจ้งซึ่งนิโรธ
 พระผู้มีพระภาคพยากรณ์กล่าวแก้วว่า ทุกขนิโรธคามินีปฏิ-

ปทา ประณีตให้ถึงความดับไม่เหลือแห่งทุกข์ เอว
 วเทยฺย ที่นั้นอัญญเดียรตถียปริพพาซกจะพึงกล่าวชักถาม
 ชงเหตุเล่าว่า กสฺมา ปเนตํ พยากตํ เหตุไฉนพระสมณ
 โคตมเจ้า จึงได้พยากรณ์กล่าวแก่ฐานะทั้ง ๔ อย่างนี้เล่า
 เอว วาทีโน จุนฺท คุกรจุนฺท เมื่ออัญญเดียรตถียปริพ-
 พาสกทั้งหลายกล่าวอย่างนั้นแล้ว ท่านทั้งหลายพึงกล่าว
 ตอบว่า เอตณฺหิ อาวโส อตฺถสณฺหิตํ คุกรท่านทั้งหลาย
 ผู้มีอายุ เพราะเหตุฐานะทั้ง ๔ นี้ประกอบในอิโลกปรโลก
 ประกอบไปด้วยธรรมคืออาศรัยโลกุตตรธรรม ๘ อย่าง เป็น
 เบื้องต้นเป็นประธานแห่งศาสนพรหมจรรย์ทั้งสิ้น ย่อม
 เป็นไปเพื่อเหน้อยหน่าย ฯลฯ และนิพพานโดยส่วนเดียว
 ตสฺมา ตํ พยากตํ เพราะเหตุนี้ พระผู้มีพระภาคจึง
 พยากรณ์กล่าวแก่ฐานะทั้ง ๔ นี้

 ถวายนอความต่ออนุสนธิในคัมภีร์อรรถกถา อิทานิ
 สีหนาทิ นทนโต เมื่อสมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงแสดง
 พยากวัตถ์อุพยากตวัตถ์ด้วยประการนั้นแล้ว เมื่อพระองค์
 บัลลือสีหนาทว่า ขนฺโต มยา น พยากตํ ทิฏฐิสถาน
 ไตฺน อันเราผู้พระตถาคตมิได้พยากรณ์กล่าวแก่ มา
 สลฺยณมกํสุ อัญญตริตถียปริพพ.ชกทั้งหลาย อย่าได้ทำ
 ความสำคัญว่า ข้อนั้นพระสมณโคตมไม่รู้ จึงไม่พยากรณ์

ปาสาทิกสูตร

๖๗

กล่าวแก่งั้นเลย ชานนโต จาห์ ก็แลเราผู้พระตถาคต
 รู้ยู่แต่มาเห็นว่า ข้อนั้นแม้เราจะได้พยากรณ์ ก็ไม่มี
 ประโยชน์สิ่งใดสิ่งหนึ่งดังนี้ น พยากริ เราผู้พระตถาคต
 จึงมิได้พยากรณ์ ยิ ปณ ขถา พยาภาตพพ ก็แต่ฐนะ
 อันใด ที่เราผู้พระตถาคตจะพึงพยากรณ์อย่างใด ตัมยา
 พยาภาตเมว ฐ ณะนั้นเราได้พยากรณ์แล้วอย่างนั้นนั่นแหละ
 อิติ นทนโต พระองค์จะบัลลือสังหนาทดังนี้ จึงตรัส
 ด้วยทัญญินิสสัยทั้งสองอีกว่า เขปี เต จุนท ปุพพนตส-
 หคตา ทัญญินิสสัยา ตุกรจุนท ที่อาสรัยคือทัญญิทั้งหลาย
 แม้เหล่าใด ที่สหรคตไปพร้อมแล้วด้วยส่วนเบื้องต้นคือ
 อดีตกาล เตปี โข มยา พยาภาตา แม้ถึงทัญญินิสสัย
 เหล่านั้น เราผู้พระตถาคตพึงพยากรณ์แต่ท่านทั้งหลาย
 ด้วยประการใด เราก็ได้พยากรณ์แต่ท่านทั้งหลายด้วยประ-
 การนั้นแล้ว ขถา จ โข เตน พยาภาตพพา ก็และ
 ทัญญินิสสัยเหล่านั้น เราไม่พึงพยากรณ์ด้วยประการใด ก็
 โว อหนเต ตถา พยากริสสามิ โฉนเราผู้ตถาคตจัก
 พยากรณ์ทัญญินิสสัยเหล่านั้นแต่ท่านทั้งหลายด้วยประการนั้น
 เล่า กตเม เต จุนท ตุกรจุนท ทัญญินิสสัยที่
 สหรคตไปพร้อมด้วยส่วนเบื้องต้นเหล่านั้น เปนอย่างไร
 เล่า ก็อวาททัญญิไฉนบ้าง ๆ ๆ สนฺติ จุนท เอเต

สมณพราหมณา ดุกรจุนท สมณพราหมณ์ทั้งหลายพวก
 หนึ่ง มีวาทะถ้อยคำที่เจรจา และทักขณวิภูติความเห็นผิดใน
 จิตตอย่างนั้น ว่าตนเที่ยงโลกเที่ยง ทักขณความเห็นนั้นเป็น
 ความจริงเห็นอย่างอื่น ๆ เปล่าไปไม่จริง สมณพราหมณ์
 เห็นและกล่าวอย่างนั้นกัม สมณพราหมณ์ทั้งหลายพวก
 หนึ่งย่อมกล่าวย่อมเห็นว่าตนไม่เที่ยงดังนั้นก็ สมณพราหมณ์
 ย่อมกล่าวย่อมเห็นว่า ตนและโลกเที่ยงด้วยไม่เที่ยงด้วย
 อย่างนั้นกัม ทักกล่าวและเห็นว่า ตนแลโลกจะว่าเที่ยงก็
 ไม่ใช่ จะว่าไม่เที่ยงก็ไม่ใช่ อย่างนั้นกัม สมณพราหมณ์
 ย่อมกล่าวย่อมเห็นว่า ตนแลโลกนั้นตนกระทำตนตกแต่ง
 อย่างนั้นกัม ย่อมกล่าวย่อมเห็นว่าตนแลโลกผู้อื่นกระทำ
 ผู้ออกตกแต่งอย่างนั้นกัม ย่อมกล่าวย่อมเห็นว่า ตนและ
 โลกทั้งตนกระทำด้วย ผู้อื่นกระทำด้วยอย่างนั้นกัม ย่อม
 กล่าวย่อมเห็นว่า ตนและโลกตนก็มิได้กระทำผู้อื่นก็มิได้
 กระทำ เป็นอธิจจมุขปุณณธรรมบังเกิดเอง ทักขณความ
 เห็นเช่นกล่าวมานั้นเป็นความจริง คำผู้อื่นกล่าวเปล่านั้นไม่จริง
 อย่างนั้นกัม ดุกรจุนท สมณพราหมณ์ทั้งหลาย ย่อม
 กล่าวย่อมเห็นต่าง ๆ กัน บางจำพวกย่อมกล่าวย่อมเห็น
 ว่าสุขเที่ยงทุกข์เที่ยง บางจำพวกเห็นว่า สุขและทุกข์
 ไม่เที่ยง บางจำพวกเห็นว่า สุขและทุกข์เที่ยงด้วยไม่

เที่ยงด้วย บางพวกเห็นว่า สุขและทุกข์จะว่าเที่ยงก็ไม่ใช่ จะว่าไม่เที่ยงก็ไม่ใช่ บางพวกเห็นว่า สุขและทุกข์
ตนกระทำเอง บางพวกก็เห็นว่า สุขและทุกข์ผู้อื่นกระทำ
บางพวกเห็นว่า สุขและทุกข์ตนกระทำผู้อื่นกระทำ บาง
พวกเห็นว่า สุขและทุกข์ตนก็ไม่ได้กระทำผู้อื่นก็ไม่ได้
กระทำ เป็นอริจสมุปันนเกิดเอง ที่สันความเห็น
อย่างนี้จริง ถ้าคนอื่นกล่าวเปล่าไม่จริง

ตตถ จุนฺท เข เต สมณพราหมณํทงหลายใด ที่กล่าว
ที่เห็นว่า ตนแลโลกเที่ยง ที่สันความเห็นอย่างนี้จริง เห็น
อื่นๆไปแล้วเปล่าไปไม่จริง ดยหา อุปสงกมิตฺวา เอวํวทามิ
เราก็เข้าไปใกล้ได้ตามแต่สมณะและพราหมณ์ทั้งหลายนั้นว่า
อตฺถิ นุ โข อิทํ อวโส วจฺจติ ดูกรท่านทั้งหลายผู้มีอายุ
มียุ่หนอ คำที่ท่านทั้งหลายกล่าวว่าย่อม สสสโต อตฺตา
จ โลโก จ ตนก็ดีโลกก็ดีเที่ยงมียุ่ทุกเมื่อดังนี้ คำที่ท่าน
ทั้งหลายกล่าวอยู่มียุ่หรือๆ ไม่มีแล้ว เราผู้พระตถาคต
เจรจากับสมณพราหมณ์เจ้าที่ปฏิว่า ตนเที่ยงโลกเที่ยงนั้น
ดังนี้ ถ้ามตามความเห็นของสมณพราหมณ์เหล่านั้นว่า
คำที่ว่า สสสโต อตฺตา จ โลโก จ ตนก็ดีโลกก็ดีเที่ยงดังนี้
ที่ท่านทั้งหลายย่อมกล่าวว่าย่อมเจรจามียุ่หรือๆไม่มีดังนี้ เป็น
คำต้อยตามที่เจรจา ตามความเห็นนั้น ยณฺเฏ โข เต เอวมา-

หัส ก็แต่ว่าสมณพราหมณ์เจ้าทิฏฐิเหล่านั้นได้กล่าวคำใดว่า
 อิทเมว สจฺจํ โมกฺขมณฺณํ ทสฺนความเห็นอันนั้นแหละจริง
 ทสฺนอื่น ๆ เปล่าไม่จริงดังนี้ ตนเตสํ นานุชาเนมิ เราผู้พระ
 ตถาคตหาอนุญาตซึ่งคำนั้น แต่สมณพราหมณ์เหล่านั้นไม่
 ตํ กิสฺสเหตุ ข้อนั้นเพราะอะไรเป็นเหตุเล่า อลฺลภา สณฺณิ-
 โนปิ เหตุถ จุนฺท สนฺเตเก สตฺตา ตฺถจฺจุนฺท เพราะว่าสัตว์
 ทั้งหลายพวกหนึ่ง แม้ความสำคัญอย่างอื่น ๆ ไปในวาท
 ทิฏฐินั้นก็มีมาก เมื่อพวกหนึ่งลงส่ววาททิฏฐิว่า ตนและ
 โลกเที่ยงดังนี้แล้ว พวกหนึ่ง ๆ ที่มีสำคัญในข้อนั้นเป็นอย่าง
 อื่นว่าไม่เที่ยงเป็นต้นดังนี้มีอยู่ ซึ่งสัตว์จะลงเห็นเป็นหนึ่ง
 ตามความเห็นของตนว่า อิทเมว สจฺจํ โมกฺขมณฺณํ นี้แหละจริง
 อันแล้วเปล่าไปไม่จริงดังนั้นไม่ได้ เราจึงหาขอมอนุญาต
 คำนั้นแต่สมณพราหมณ์เหล่านั้นไม่ ในสมณพราหมณ์
 ที่ว่าทะถ้อยคำ แลทิฏฐิความเห็น ว่า ตนเที่ยงโลกเที่ยง
 เราผู้พระตถาคตได้เข้าไปใกล้แล้วกล่าวอย่างนี้ ไม่ยอม
 อนุญาตว่า อิทเมว สจฺจํ โมกฺขมณฺณํ นั้นฉันใด แม้ถึงใน
 สมณพราหมณ์พวกหนึ่ง ๆ ที่มีทิฏฐิว่า ตนไม่เที่ยงโลก
 ไม่เที่ยงเป็นต้นเล่า เราผู้พระตถาคตก็เข้าไปใกล้แล้ว
 กล่าวว่า คำที่กล่าวตามเห็นนั้น ๆ มีอยู่ แต่เราไม่ยอม
 อนุญาตคำว่า อิทเมว สจฺจํ โมกฺขมณฺณํ นั้นเลยทุกหมู่เหล่า

ปาสาทิกสูตร

๓๑

ฉนนั้น เพราะว่าสัตว์ทั้งหลายพวกหนึ่ง ๆ แม้สำคัญอย่าง
อื่น ๆ ในข้อนั้น ๆ ก็ยังมีมาก

อิมายปิ โข อหัง จุนท ปณฺณตติยา ตูกรจุนท ด้วยแม่
ข้อ ๆ เล่า เราผู้พระตถาคตพิจารณาไปก็ไม่เห็นเลย
ซึ่งผู้ใดผู้หนึ่งอันจะเสมอ ๆ กับตนเสมอ ๆ ด้วยเรา เราไม่
พิจารณาเห็นเลย กุโต ภิกฺขโว จะเห็นบุคคลที่ยิ่งกว่าเรา
ขึ้นไปแต่ไหนเล่า อถ โข อหเมว ตตถ ภิกฺขโว โดยที่
เท่านั้น เราผู้เดียวและ ยิ่งใหญ่ในข้ออธิบัญญัติ บัญญัติ
ยี่นั้น

อิม โข เต จุนท ปุพฺพนตสหคตา ทิฏฐินิสฺสยา ตูกร
จุนท ทิฏฐินิสฺสยที่สหคตด้วยส่วนเบื้องตนนั้น เหล่านี้แล
ดังแสดงมา ที่เราจะพึงพยากรณ์อย่างไร เราได้พยากรณ์
อย่างนั้นแต่ท่านทั้งหลายแล้ว ยถา จ โข เตน พยาภาตพพา
เราไม่พึงพยากรณ์ด้วยอย่างใด โฉนเราจะพึงพยากรณ์แต่
ท่านทั้งหลายอย่างนั้นเล่า กตเม เต จุนท ตูกรจุนท แม้ถึง
ทิฏฐินิสฺสยทั้งหลายที่สหคตไปพร้อมด้วย ส่วนเบื้องหลังกาล
อนาคตแล้ว เราจะพึงพยากรณ์อย่างใด เราได้พยากรณ์
อย่างนั้น แต่ท่านทั้งหลายแล้ว เราจะไม่พยากรณ์อย่างใด
โฉนเราจักพยากรณ์ซึ่งทิฏฐินิสฺสยเหล่านั้น แต่ท่านทั้งหลาย
อย่างนั้นเล่า ทิฏฐินิสฺสยที่เป็นอุปฺปนตสหคตไปพร้อม

ด้วยส่วนเบื้องหลัง ฝ่ายอนาคตนั้นเป็นโณ คือวาทิกฎฐิ
 อย่างใด ๆ บ้างเล่า สนธิ จุนท เอเก สมณพราหมณา ตูกร
 จุนท มีย่อมมากสมณพราหมณ์ทั้งหลายพวกหนึ่ง มีวาทะ
 ถ้อยคำและทฎฐิความเห็นในใจอย่างนั้นว่า รูป อตตะ โหติ
 อโรโค ปริ มรณา ตนทมิรูปย่อมไม่มีโรค เบื้องหน้าแต่มรณะ
 ตนทมิรูปเบื้องหน้าแต่มรณะไปแล้วคงดีอยู่ หาด่างพร้อย
 เสื่อมสิ้นอันใดไปไม่ อิทเมว สจฺจ โมชมณณํ ทสฺนความ
 เห็นว่าอันนั้นและจริง ทสฺนอื่น ๆ เปลาไปไม่จริงดังนั้นก็อยู่
 พวกหนึ่งมีวาทิกฎฐิว่า อรูป อตตะ โหติ อโรโค ปริ มรณา
 ตนทไชตณมิรูป ย่อมเป็นตนไม่มีโรค เบื้องหน้าแต่มรณะ
 ดังนั้นก็ มี พวกหนึ่งมีวาทิกฎฐิว่า รูป จ อรูป จ อตตะ โหติ
 ตนทมิรูปด้วย ไชตณมิรูปด้วย ย่อมไม่มีโรคเบื้องหน้าแต่
 มรณะดังนั้นก็ มี พวกหนึ่งมีวาทิกฎฐิว่า เนว รูป นารูป อตตะ
 โหติ ตนทจะว่ามีรูปก็ไม่ไช จะว่าไม่มีรูปก็ไม่ไชนั้น ย่อม
 เป็นตนไม่มีโรคเบื้องหน้าแต่มรณะดังนั้นก็ มี พวกหนึ่งมีวาท
 ิกฎฐิว่า สณฺณ อตตะ ตนทมิสฺสญฺญาย่อมเป็นตนไม่มีโรค
 เบื้องหน้าแต่มรณะดังนั้นก็ มี พวกหนึ่งมีวาทิกฎฐิว่า อสณฺณ
 อตตะ ตนทไชตณทมิสฺสญฺญา ย่อมเป็นตนไม่มีโรค เบื้องหน้า
 แต่มรณะดังนั้นก็ มี พวกหนึ่งมีวาทิกฎฐิว่า เนวสณฺณ นาสณฺณ
 อตตะ ตนทจะว่ามีสฺสญฺญาก็ไม่ไช จะว่าไม่มีสฺสญฺญาก็ไม่ไชนั้น

ปาสาทิกสูตร

๗๓

ย่อมเป็นคนไม่มีโรคเบื้องต้นแต่มีโรคดังนี้ก็มี พวกหนึ่ง
มีวาททีฏฐิว่า อตตะ อจฺฉิขฺติ วินสฺสตี น โหติ ปรี มรณา
ตนย่อมขาดชน ย่อมฉิบหายไม่มี เบื้องหน้าแต่มีโรค
ดังนี้ก็มี สมณพราหมณ์ทั้ง ๘ พวกนั้นก็ลงมั่นตามทีฏฐิ
ของตน ๆ ว่า อิทเมว สจฺจํ โมกฺขมณฺณํ ข้อนั้นแท้จริง
ข้ออื่น ๆ แล้วเปล่าไม่จริง ดังนี้ทุกหมู่เหล่า

คตฺร จุนฺท คุกรจุนฺท ในสมณพราหมณ์เจ้าทีฏฐิ
ทั้ง ๘ พวกนั้น สมณพราหมณ์พวกใดที่มีวาททีฏฐิว่า
ตนที่มีรูปย่อมเป็นคนไม่มีโรค เบื้องหน้าแต่มีโรคดังนี้ก็มีนั้น
เราผู้พระตถาคตเข้าไปใกล้แล้ว เรายาไถ่ถามสมณพราหมณ์
พวกนั้นว่า อตฺถิ น โข อวฺวโส วุจฺจติ คุกรอวฺวโส
คำที่ท่านทั้งหลายกล่าวอยู่ว่า ตนที่มีรูปย่อมเป็นคนไม่มี
โรคเบื้องต้นแต่มีโรคดังนี้มีอยู่หรือไม่ใช่หรือไม่ใช่ เราผู้
พระตถาคตย่อมเรายาไถ่ถามสมณพราหมณ์เจ้าทีฏฐิพวกนั้น
อย่างนั้น ขณฺจ โข เต อเวมาหฺสฺส ก็แต่สมณพราหมณ์
เหล่านั้น ไม่กล่าวคำใดว่า อิทเมว สจฺจํ โมกฺขมณฺณํ ข้อนั้น
นี้แท้จริง ข้ออื่น ๆ แล้วเปล่าไม่จริง ดังนี้ ตนเตสํ นานุชา-
นามิ เราผู้พระตถาคตหาขอมอนุญาตฉันนั้น แต่สมณ-
พราหมณ์เหล่านั้นไม่ ข้อนั้นเพราะอะไรเป็นเหตุเล่า อญ-

ฉลา สณฺณโนปี เหตุ จุนฺท สนฺเตเก สดฺดา ตฺถจฺจุนฺท
 เพราะวาสัตว์ทั้งหลายพวกหนึ่งแม้มีความสำคัญในข้อนั้นเป็น
 อย่างอื่นไปก็มีอยู่มาก เพราะฉะนั้นเราผู้พระตถาคตจึงไม่
 ยอมอนุญาตคำว่า อิทเมว สจฺจิ โมกฺขมณฺณิ ดังนี้ แต่
 สมณพราหมณ์เหล่านั้น เราผู้พระตถาคตได้ถามตามคำ
 นั้นและไม่ยอมอนุญาต ในสมณพราหมณ์พวกนั้นฉันใด
 ถึงในสมณพราหมณ์เจ้าทิฏฐิอีก ๗ จำพวกเล่า เราผู้พระ
 ตถาคตก็ได้ถามตามคำนั้น ๆ และไม่ยอมอนุญาตฉันนั้น ๆ
 อิมายปิ โข อหิ จุนฺท ปณฺณตฺตยา ตฺถจฺจุนฺท ด้วยบัญญัติ
 แม้ข้ออื่น ๆ เล่า เราผู้พระตถาคตพิจารณาไปก็ไม่เห็นเลย
 ช่างผู้ใดผู้หนึ่งอันจะเสมอ ๆ กับตนเสมอ ๆ ด้วยเรา เรา
 ไม่พิจารณาเห็นเลย กุโต ภิกฺขุโย จะเห็นบุคคลที่ยิ่งกว่า
 เราขึ้นไปแต่ไหนเล่า อถ โข อหเมว ตตฺถ ภิกฺขุโย โดย
 ที่เท่านั้น เราผู้เดียวและยิ่งใหญ่ในข้ออธิบัญญัติ บัญญัติ
 ยี่งั้น

• อิม โข เต จุนฺท อปรนตสหคตา ทิฏฺฐินิสฺสยา
 ตฺถจฺจุนฺท . ทิฏฺฐินิสฺสยที่สหคตด้วยส่วนเบื้องหลังนั้น
 เหล่านี้แลดังแสดงมาที่เราจะพึงพยากรณ์อย่างใด เราได้
 พยากรณ์อย่างใดแต่ท่านทั้งหลายแล้ว ยถา จ โข เต น
 พยาภาตพฺพา เราไม่พึงพยากรณ์ด้วยอย่างใด ในเรา

จะพึงพยากรณ์ แต่ท่านทั้งหลายอย่างนั้นเล่า ฯ

ถวายเนอความในคัมภีร์อรรถกถา พรรณนาด้วยบัญญัติ
แลอธิบัญญัติ ซึ่งพระองค์ตรัสว่า อิมายปิ โข ปญฺจต-
ติยา และว่า ยถา อธิปญฺจตติ ดังนั้นว่า ปญฺจตติยาติ
ซึ่งพระองค์ตรัสว่า แม้ด้วยอันบัญญัตินี้ เราผู้พระตถาคต
ไม่พิจารณาเห็น ซึ่งผู้ใดผู้หนึ่งซึ่งจะเสมอ ๆ กับตนด้วย
ญาณดังนั้น ทิฏฐิปญฺจตติยา ก็ด้วยบัญญัติซึ่งทิฏฐิ
ยถา อธิปญฺจตติ ซึ่งว่าอธิบัญญัติ บัญญัติยิ่ง บัญญัติ
วิเศษ อันใดนั่นเล่าว่า ยา อัย อธิปญฺจตติ นาม บัญญัติ
อันใดที่ชื่อว่าอธิบัญญัติ บัญญัติยิ่ง บัญญัติวิเศษ เอตถ
อหเมว ภิกฺขโว อุตฺตรติโร ในอธิบัญญัตินั้น เราผู้พระ
ตถาคตผู้เดียวเป็นบุคคลยิ่ง เป็นบุคคลยิ่งขึ้นไปโดยวิเศษ
น มยา สโม อตฺถิ บุคคลผู้หนึ่งซึ่งจะเสมอด้วยเราในอธิ-
บัญญัตินั้น บมฺปิได้มฺ ตตฺถ ขณฺหา วตฺติ คำในที่ว่าบัญญัติ
ในบทว่า ปญฺจตติยา ดังนั้นก็ดี คำว่าอธิบัญญัติใน
บทว่า อธิปญฺจตติ ดังนั้นก็ดี อุกฺขเมตฺติ อตฺถโต เอตํ
คำทั้งสองนี้ เป็นอันเดียวกันโดยเนอความ ประหนึ่งคำ
ว่า สงฺขาโร อภิสงฺขาโร ในบทว่า อวิชฺชาปจฺจยา สงฺขารา
ดังนั้นนั้น เกตโต หิ ทวํ ก็แต่จะกล่าวโดยต่างแล้วก็เป็น
สองอย่าง คือปญฺจตติ บัญญัติสามัญ ๑ อธิปญฺจตติ บัญญัติ

ยิ่ง บัญญัติครอบงำบัญญัติอื่น ๆ หนึ่ง ตตถ ปรณตติ
 นาม ทิณฺณิปรณตติ ความบัญญัติซึ่งทิณฺณิ ชื่อว่า ปรณตติ
 บัญญัติสามัญ อธิปรณตติ นาม ฉปรณตติโย บัญญัติทั้ง
 ๖ อย่างซึ่งแสดงไว้ในบุคคลบัญญัติ คือบัญญัติซึ่งชั้นที่ทั้ง ๕
 บัญญัติซึ่งอายตนะ ๑๒ บัญญัติซึ่งธาตุ ๑๘ บัญญัติซึ่ง
 อินทรีย์ ๒๒ บัญญัติซึ่งสัจจะทั้ง ๔ บัญญัติซึ่งบุคคลโดย
 ประเภท มีบุคคลหนึ่ง ๆ สอง ๆ เช่นต้น ๖ บัญญัตินั้นขอ
 ว่าอธิปรณตติ บัญญัติยิ่ง อธิ ปณ ปรณตติยา เอตถาปิ
 ก็แต่ในพระสูตรนี้ แม้ถึงในบทพระบาทว่า ปรณตติยา ดัง
 นั้นนั้น ก็ประสงค์ทั้งบัญญัติแลอธิบัญญัติ อธิปรณตติ
 เอตถาปิ แม้ถึงในบทพระบาทว่า อธิปรณตติ ดังนั้น
 เล่า ท่านก็ประสงค์เอาทั้งบัญญัติแลอธิบัญญัติ เหมือน
 ฉนั้น ภควา หิ เพราะว่ามีแต่ในบทบัญญัติเล่า สมเด็จพระ
 พระผู้มีพระภาคเจ้า ก็เป็นอนุตตรบุคคลไม่มีผู้ใดจะลบ
 ยิ่งขึ้นไปกว่า แม้ในอธิบัญญัติเล่าพระองค์ก็เป็นอนุตตร
 บุคคลไม่มีสมณ พราหมณ์ อันจะยิ่งขึ้นไปกว่าพระองค์แล้ว
 เตน วุตติ เหตุฉนั้น สมเด็จพระผู้มีพระภาคจึงตรัสแต่
 จุนทสมณทเทสว่า อถ โข อหเมว ตตถ กิยโย ยทิก
 อธิปรณตติ โดยที่เท่านั้น อธิบัญญัติอันใด เราผู้พระ
 ตถาคตผู้เดียวเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ในอธิบัญญัตินั้น ดังนี้ ดัง

ถวายวิสาขนาแล้วในพระบาทนั้น

บุพพุตตาปรนตสหคเต ติฏฐินิสฺสเย ทสฺเสตฺวา
 สมเด็จพระผู้มีพระภาคทรงแสดงติฏฐินิสสัย ที่สหรัคค
 ไปพร้อมด้วยส่วนเบื้องต้น และสหรัคคด้วยส่วนเบื้องหลัง
 ฉนั้นแล้ว จีตรัสนิสสรณแห่งติฏฐินิสสัยทั้งสองนั้น ด้วย
 สติบัญญัติว่า อิมสํ จ จุนฺท บุพพุตสหคตานิ
 ติฏฐินิสฺसानิ อิมสฺมา อปรนตสหคตานิ ติฏฐินิสฺसानิ
 ปหานาย สมติกกมาย คุกรจฺจนฺท สติบัญญัติทั้ง ๔
 อันเราผู้ พระตถาคตได้เทศนาแล้ว ได้บัญญัติแต่งตั้งแล้ว
 อย่างนี้ เพื่อจะมละเสีย เพื่อจะก้าวล่วงเสียด้วยประการ
 ทั้งปวง ซึ่งติฏฐินิสสัยทั้งสองอย่างเหล่านี้ กถเม จตฺตาริ
 สติบัญญัติทั้ง ๔ เป็นไฉนเล่า (ถ้าข้าถามบาฬีว่า) สติ-
 บัญญัติทั้ง ๔ นั้นคือกายนุสสนา พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ
 ซึ่งกาย ๑ เวทนานุสสนา พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งเวทนา ๑
 จิตตานุสสนา พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งจิตต์ ๑ ธัมมา-
 นุสสนา พิจารณาเห็นเนื่อง ๆ ซึ่งธรรมที่เป็นอกุศลและ
 ธรรมที่เป็นกุศล ๑ มีความเพียรอุบัติตมก สติสัมปชัญญะ
 ตามเลียงรักษา เป็นไปด้วยน้ำเสียของอกิฉิณาและโทมนัส
 ในโลก เป็นสติบัญญัติในภาวนามรคาข้อปฏิบัติ เพื่อมละ
 เสียก้าวล่วงเสียด้วยประการทั้งปวง ซึ่งติฏฐินิสสัยสอง

อย่างนั้น (ถ้าไม่ชักไม่ถามบาปว่า) อธิ จุนท ภิกขุ กาเย
 กายานุปัสสี วิหริติ ตูกรจุนท ภิกขุในธรรมวินัยนี้ เธอ
 มาพิจารณาเห็นซึ่งกายในกายอยู่ อาตบิ มีความเพียรให้
 กิเลสเร้าร้อน สมปะชาโน รู'ทั่วพร้อมไม่หลง ดำรงอยู่
 ในสัมปชัญญะ สติมา มีสติระลึกดำรงอยู่ไม่พินเพื่อน
 วินยโย โลเก อภิชฌาโทมนสัส นำเสียดซึ่งอภิชฌาและ
 โทมนัสในโลก เวทนาสุ เวทนานุปัสสี วิหริติ อนึ่ง
 เธอเป็นผู้ตามเห็นซึ่งเวทนาในเวทนาทั้งหลาย มีความเพียร
 และมีสติสัมปชัญญะ นำเสียดซึ่งอภิชฌาและโทมนัสในโลกนี้
 จิตเต จิตตานุปัสสี วิหริติ อนึ่งเธอมาพิจารณาเห็นซึ่ง
 จิตต์ในจิตต์ทั้งหลาย มีความเพียรมีสติสัมปชัญญะ นำ
 เสียดซึ่งอภิชฌาโทมนัสในโลก ฐมเมสุ ฐมมานุปัสสี วิหริติ
 อนึ่งเธอมาพิจารณาเห็นซึ่งธรรมในธรรมทั้งหลาย มีความ
 เพียรมีสติสัมปชัญญะ นำเสียดซึ่งอภิชฌาโทมนัสในโลก
 ให้พินาศด้วยกำลังอนุบัสสนานัน สติปัญฐาน สติเป็นที่
 ตั้งเป็นประธานทั้ง ๔ นี้ เราผู้พระตถาคตได้เทศนาได้
 บัญญัติแต่งตั้งอย่างนั้น เพื่อจะมละกาวดวงซึ่งทิฏฐินิสสัย
 สองอย่างนั้นเสียด้วยประการทั้งปวง

ในกัมภีรอรธกถาพรรณานเื่อความว่า สติปัญฐาน-
 ภาวนา หิ. แท้จริงอาศรัยที่มาเจริญสติปัญฐานอยู่ เป็น

จิตตภาวนา ผู้บำเพ็ญเพียรนั้นกระทำจนวินิพโลก แยก
ซึ่งนามรูปออกจากความเป็นแท่งทึบแล้ว ได้เห็นธรรม
ทั้งปวงโดยความเป็นจริงอย่างไรแล้วสันนิษฐานลงว่า สุทธ-
สัจจารูปุโยย อันนี้กองสังขารล้วน น ยิธ สดตูปล-
ภติ สัตว์บุคคลใคร ๆ ไม่เข้าไปได้ในกองสังขารนี้ตั้ง
แล้ว ก็มาสละมละทิฏฐินิสสัยทั้งปวงเสียได้ เตน วุตติ
เหตุดังนั้น สมเด็จพระผู้ทรงพระภาคจึงตรัสว่า ทิฏฐิ-
นิสฺสยานํ ปหานาย สมตักกมาย เอว จตฺตาริ สติปญฺชานา
เทสิตา ปณฺณตฺตา สติปญฺชานํ ๔ เราผู้พระตถาคต
ได้แสดงแล้วแต่งตั้งไว้แล้วอย่างนี้ เพื่อจะมละเสียเพื่อ
จะก้าวล่วงด้วยดี ซึ่งทิฏฐินิสสัยทั้งหลายดังนี้

ในพระบาทว่า เตน โข ปน สมเยน ก็และสมัย
เมื่อพระองค์ตรัสธรรมปริยายอยู่นั้น อายสฺมา อุปาโน
พระผู้เป็นเจ้าอุปาณผู้มีอายุยืนถาวรอยู่รกร พัดพระผู้
ทรงพระภาคอยู่ณะเบื้องพระปฤษฎังค์ พระผู้เป็นเจ้าจึง
กราบทูลสรรเสริญความเลื่อมใสแห่งท่านว่า อจฺญํ ภูณฺเ
อภฺภุํ ภูณฺเต ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เป็นอัสจรรยไม้
เคยมีมาจนได้ ปาสาทิกโก วตฺถํ ภูณฺเต ธรรมปริยาโย
ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ธรรมปริยายนี้นำมาซึ่งความเลื่อมใส
ให้เกิดความเลื่อมใสหนอ สุปาสาณิกโก วตฺถํ ธรรม

ปริยายนี้^๕นำมาซึ่งความเลื่อมใสด้วยดี ให้เกิดความเลื่อมใส
ด้วยดีจริงหนอ โก นามาย^๖ ภนฺเต ชมมปริยาโย ข้า
แต่พระผู้มีพระภาค ชัมมปริยาย^๕นี้ขอไร ข้าพระองค์ผู้สาวก
ทั้งหลายจะพึงจำสวดภาณานไว้เป็นไฉนเล่า เอตทโวจ สมเด็จ
พระผู้มีพระภาคเจ้า ตรัสว่า ตสฺมา ติทฺ ทวํ อุปวาณ
ดฺดกรอุปวาณ เหตุใดชัมมปริยาย^๕นี้ให้เกิดความเลื่อมใสแต่
ท่าน เหตุนั้น อิมํ ชมมปริยายํ ปาสาทิกโกเตวว ธาเวหิ
ท่านจงทรงไว้ จงจำไว้ซึ่งชัมมปริยาย^๕นี้ว่า ปาสาทิกโก ๆ
ดังนี้เถิด ฯ ขั้วว่าปาสาทิกชัมมปริยาย ๆ ควรขึ้นยัง
โวหารแห่งบริษัททั้ง ๔

อิทมโวจ ภควา สมเด็จพระผู้มีพระภาคได้ตรัสแล้ว
ซึ่งปาสาทิกชัมมปริยาย โดยเวैयाกรณ์บำเพ็ญ ตั้งรับพระ
ราชทานถวายเป็นวิสัยนามา

อตฺตมโน อายสฺมา อุปวาณ พระผู้เป็นเจ้าอุปวาณ
ผู้มีอายุ ก็มัจฉตชณฺชม ภควโต ภาสิตํ อภินนฺตี รับ
ซึ่งภาษิตแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้า โดยคารวันตูปัตถยาการ
รับพระราชทานถวายเป็นวิสัยนามาในปาสาทิกสูตรคำรบ ๖ จบ
แต่ท่าน

